

KUSTBON

NR 2
JUNI 1993
ÅRGÅNG 50

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Estlands vapensköld från Karl X Gustavs begravningsprocession, där svartklädda hästar bar sköldar för kungens alla titlar. Stockholm 1660. Kan ses i utställningen Estland – Sverige. Vår gemensamma historia, Maarjamae slott, Tallinn, 8/5 – 31/8 1993. Foto: Livrustkammaren.

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin

Redaktör: Thomas Lorentz

Biträdande redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm

Öppettider: måndag – torsdag 9.00-14.00
(stängt i juli)

Tel: 08-32 48 78 Fax: 08-33 05 42

1993 utkommer Kustbon med 4 nummer.

Prenumerationspris: 220 kr helår

Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11-6

Annonspriser:

1/1-sida 1.250:–, 1/2-sida (170 × 128 mm) 700:–,

2 sp × 84 mm 425:–, 1 sp × 84 mm 250:–, dödsannonser 220:–

Produktion: Nordreklam/Masterprint

INNEHÅLL

- 2 Ledare av *Jörgen Hedman*
- 3 Flykten 1943 av *Elmar Nyman*
- 5 34:e båtgruppen *Anonym reseskildring från 1943*
- 6 Låt oss hjälpas åt att restaurera S:t Mikaelskyrkan i Reval/Tallinn av *Elmar Nyman*
- 8 Tillbakablick på Nargö skola, lärarna från Nuckö. Andra delen av *Erik Schmidt*
- 12 Göuken dikt av *Sven Ahlström*
- 13 För 50 år sedan – en flyktberättelse av *Hugo Mickelin*
- 14 Festdagar i länet Wiek av *Hugo Mickelin*
- 15 Något om personnamnen på Rågöarna av *Ingeborg Andersen*
- 15 Estland – Sverige. Vår gemensamma historia. Utställning i Maarjamäe slott
- 16 Landhöjningen och svenskarnas bosättning på Ormsö av *Martin Ekman*
- 17 Orole-hajt ute hins-rike av *Elmar Nyman*
- 18 Två sällsamma paralleller mellan estniska och svenska folkberättelser av *Gustav Ränk*
- 19 Svenskbyidan Redaktör *Jörgen Hedman*
- 20 Det viktigaste är ett eget hem... av *Agneta Klitter*
- 21 Lösman Lars å Krim-kri dikt av *Sven Ahlström*
- 22 Svibyborna på Ekebyhovs slott av *Hugo Mickelin*
- 23 Sagan om Marrie och hennes barn av *Sven Ahlström*
- 24 Årsmöte i Eesti Maja av *Elisabeth von Sydow*
- 25 Notiser
- 30 Familjenytt
- 31 Bemärksedagar

En undersökning förr och nu

Snart är det 50 år sedan majoriteten av Estlands svenskar tvingades lämna sitt land. Minnet av händelserna under krigets slutskede kommer att högtidlighållas på flera sätt. Bland annat kommer en minnesskrift att ges ut 1994 – femtio år efter det att de flesta kommit till Sverige.

En kortfattad undersökning angående förhållandena kring ankomsten till Sverige har redan gått ut till några områdesgrupper och densamma bifogas nu detta nummer av Kustbon. Vi är tacksamma om så många som möjligt vill fylla i ett exemplar av intervjuformuläret och sända in det till SOV:s expedition. Främst gäller detta då dem som är födda före 1944 och som var med om flykten/transporten då 1944, men det vore även viktigt att få veta hur de som har en eller två estlandssvenska föräldrar har uppfattat sin barndom i Sverige. Kanske kan dessa estlandssvenska ättlingar också delta i undersökningen – då genom att besvara tex endast de tre sista frågorna på formuläret.

Undersökningsmaterialet kommer att ligga till grund för en artikel i den ovan nämnda minnesskriften. Det kommer också att finnas möjlighet till att dra paralleller till den undersökning som genomfördes i SOV:s regi år 1950. Då, endast fem år efter krigsslutet, var det många som inte tordes svara öppet på frågor om hur trygga de kände sig i Sverige. Hotet från öst upplevdes fortfarande så konkret. Med få undantag (främst kvinnor från Vippal-Korkis) ansåg sig de flesta inte vilja återvända ens om Estland blev fritt igen. De flesta ansåg sig ha fått det ekonomiskt bättre i Sverige, men framförallt de äldre framhåller också hur svårt det varit att byta yrke och sysselsättning helt och hållet – vilket de tvingats till. Bostadssituationen i Sverige framkallade också många klagomål och många är de som klagat över att de blir betraktade som utlänningar av arbetskamraterna. Det fanns de som till och med blev kallade RYSSDJÄVLAR av mindre upplysta medmänniskor. Äldringar som ej kunde bo med sina barn och barnbarn som de varit vana vid hemifrån, utan istället nu hade "placerats" på Kustbohemmet – eller i värsta fall ett ålderdomshem ute i landet, hade svårt att finna sig tillrätta i den nya situationen.

De yngre såg mest till möjligheterna och var optimistiska inför de nya (och bättre) framtidutsikterna i Sverige. Svaren på frågor om användandet av den egna dialekten, gamla matvanor (surt bröd) och umgänget med grannar och bekanta hemifrån Estland gav en uppfattning om sammanhållningen mellan estlandssvenskarna i det nya landet.

Några äldre tog visst illa vid sig av undersökningen 1950. Vid alternativen man/kvinna har en person strukit över kvinna och skrivit dit: DAM istället. Samma person har på frågan om ålder skrivit: VET HUT!

En annan (en äldre man) har på frågorna om han brukar besöka biograf, teater eller konserter svarat: NEJ, OCH

DET STORA UPPBROTTET

50 ÅR I NYTT LAND

Under perioden maj-december 1943 anlände till Sverige 934 estlandssvenskar i småbåtar, antingen direkt över Östersjön eller via Finland. Vad drev dem till att mitt under brinnande krig företa dessa oerhört riskabla färder? Båtarna var av de mest skilda slag, underdimensionerade och ofta knappt sjödugliga. Patrullbåtar, flyg och minspärrar utgjorde ett ständigt hot.

Elmar Nyman

Med s/s Odin överfördes 1943 genom så kallade sjuktransporter 738 personer på laglig väg från Estland till Sverige.

FLYKTTEN 1943

Att flykten började just i april-maj berodde främst på att flera årgångar unga män då fått mobiliseringsorder från den tyska krigsmakten. Allt talade för att fler årgångar snart skulle drabbas. Det var ej endast män som var i riskzonen, även unga kvinnor behövdes till det enorma tyska krigsmaskineriet. Dem hotade inkallelser till Ar-

INTE SITTER JAG PÅ KROGEN HELLER! Rikssvenska förflackade seder och bruk kunde minsann väcka anstöt hos dem som växt upp i Österbloms och Thoréns anda.

Nu skriver vi 1993 och det är tid för en ny undersökning. Hur har det varit att vara estlandssvensk i Sverige under en period av femtio år egentligen? Det är nog så att svårigheterna dessutom har bleknat bort med åren. Endast en viss hemlängtan dröjer sig kvar. . .

Ett tack på förhand till alla dem som vill ta sig tid till att besvara det medsända intervjuformuläret, som inlämnas eller sändes till Svenska Odlingens Vänner, Vikingatan 25, 113 42 Stockholm.

För minnesskriftens redaktionsgrupp

Jörgen Hedman

beitsdienst. Sannolikheten för att en inkallad soldat skulle få återvända till hemlandet efter fronttjänstgöring var inte stor. Om tyskarna förlorade skulle de som tjänstgjort i den tyska krigsmakten drabbas av rysk onåd liksom alla de unga män som sommaren 1941 vägrat att åtlyda den ryska mobiliseringen.

Men det fanns andra orsaker till att folk ville bort. Man var i Estland vid det här laget djupt besviken även på den tyska regimen. Bonden och fiskaren kunde trots yttersta ansträngning inte leverera de höga normerna av livsmedel till krigsapparaten, den av kommunisterna nationaliserade egendomen lämnades inte tillbaka; den tyska herrefolksmentaliteten påminde estlandssvenskarna om det gamla ståndssamhället. Och sist men inte minst: tyskarna vägrade halsstarrigt att låta Estlands svenskar emigrera till moderlandet Sverige.

En flykt över Finska viken eller Östersjön var då för många den enda lösningen. Man närde hoppet att flykten inte skulle göra avskedet från anhöriga och vänner definitivt. Tyskarna måste väl ändå slutligen medverka till en ordnad utvandring liknande den som de organiserat för tex balttyskarna eller

ingermanländarna, som nu 1943 via Estland skeppades över till Finland.

Den mentala beredskapen hos den potentiella flyktingen kan knappast ha varit stark. Det var mycket som oroade. Hur skulle det gå med familj, arbete, egendom? Tänk om man blev tillfångatagen, inburad i fängelse, kanske torterad och slutligen skickad till krigsfronten. Och skulle båtarna klara en vresig Östersjö och lömska klippor i de finska och svenska skärgårdarna?

Om flyktbåten pepprades med kulor från tyskt flyg och patrullbåtar var man prisgiven – inga ansträngningar skulle göras för att rädda de skeppsbrutna.

Andra problem var av mer konkret natur: hur få ihop ett lämpligt båttag, hur skaffa båt, motor, bränsle, navigationsinstrument?

Ordna båttag

Ett båttag som inte bestod av den egna familjen eller de allra närmaste vännerna var inte lätt att trumma ihop. Under dessa tider av politiska omvälvningar hade man lärt sig att hålla tand för tunga. Rädslan för angiveri var utomordentligt stor och det gavs många bevis på att den var befogad. Även i svenskbygderna hade tyskarna och den estniska säkerhetspolisen sina kunskapare. I

ett båtlag måste helst också ingå en navigationskunnig person och någon som förstod sig på motorer.

Det fanns rätt gott om småbåtar på kusterna och öarna. Men sedan några flyktbåtar från Rickul och Ormsö under försommaren lyckats komma iväg, inskred tyskarna med kraft för att sätta stopp för fortsatta flykter. Kustbevakningen förstärktes och redan i början av juni beslagtogs alla båtar på Ormsö. En del fördes till Hapsal, där motorerna demolerades, andra samlades bl a i Sviby och sattes under bevakning. Hundratals tyskar jagade "skogsbröder". Det kungjordes att hårda straff väntade desertörer och rymlingar.

Men flykplanerna överges inte. Nu jagar man båtbyggare och material till nya båtar. Det mesta måste skaffas på svarta börsen – spik, tjära, bräder etc – och inte bara motorer och bränsle som hittills. Med ostmarken kommer man ingen vart. Allt måste betalas med fläsk, ull och andra varuslag och helst vill säljaren ha guld, smycken eller utländsk valuta.

Under dessa förhållanden kan bara ett fåtal nya båtar byggas och det i största hemlighet. Vanliga roddbåtar, gamla gistna segelbåtar som tyskarna inte brytt sig om att beslagta iståndsätts och någon gammal ävjepräm rustas upp.

Flykten från Estland. Oljemålning på duk 115 × 195 cm av Erik Schmidt f 1925 på Nargö. Tavlan målad 1988 på uppdrag av Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner, Stockholm.

Genom invecklade bytestransaktioner och på hemliga vägar lyckas man komma över motorer, bränsle och smörjolja, men ibland får åror och segel ersätta maskinkraft.

Fullastade båtar

Det är ett under att så många båtlag (ca 130) trots allt kom i väg och kunde klara färden över vattnen i ofta mycket svårt väder. Många navigatörer saknade kompass och kunde inte bestämma båtens position, inga fyrar var tända och farlederna var dåligt utstakade. Kom därtill strejkande motorer, båtar som läckte och ideligen måste läns-pumpas – och sjösjuka. För att klara sig undan inbillade eller verkliga patrullbåtar tog man till sick-sackmanövrer, något som ytterligare försvårade orienteringen. Båtarna var ofta så fullastade att man vid stark sjögång måste kasta allt löst över bord, to m motor och bränsle. (I genomsnitt var flyktbåtarna 5,5–6 meter långa, 1,5 meter breda och ca 65 centimeter höga och fraktade ett tiotal passagerare med handbagage. I förlig vind kunde man med segel nå större hastighet än med de små motorerna på 4–6 hästkrafter.)

Det finns naturligtvis också många exempel på lyckade flykter i sol och lugn sjö som då Bengtskärs fyr på andra sidan Finska viken nåddes efter 25 timmars rodd med utgångspunkt från Ormsö.

Kosan styrdes ofta direkt mot Sverige. Målet blev framför allt Svenska Högarne, Sandhamn, Söderarms fyr,

ja även Norrtälje och Möja. Ännu vanligare som destinationsorter var Bengtskärs fyr, Utö, Hangö och Jussarö i den finska skärgården. Kursen NNV eller NV förde inte alltid rätt – i otjänligt väder och med en snurrande kompass kunde man lika gärna hamna i Kökars eller Föglö skärgårdar.

Via Finland

De som kom i land i Finland eller på Åland transporterades i regel av kustbevakningen eller sjöpolisen till Mariehamn, Åbo eller Hangö för förhör och utredning, ibland under fängsligt förvar. När resedokumentet var klart kunde resan till Sverige återupptas, nu med ordinarie passagerarbåt från Åbo.

Strömmen av estlandssvenska flyktingar till Sverige 1943 flyter inte jämnt. Juli toppar med 216 flyktingar, i juni kom 146, i november 130, i december 129. Antalet är lägre för de övriga månaderna. I maj – den första flyktmånaden – lyckades 89 komma i väg och nå Sverige, i september 79, augusti 77 och oktober 68. Antalet anlända flyktingar bestäms av tillgången på båtar och bränsle, väderleksförhållanden, sträng eller slapp bevakning vid kusterna. (Vid vissa gränsposteringar tjänstgjorde ester och estlandssvenskar, och de hade lättare för att blunda än de tyska gränsvakterna. Det hände to m att de anslöt sig till flyktingarna.) Den akuta militära och politiska situationen spelar också in i sammanhanget liksom den allmänna stämningen bland est-

landssvenskarna – de väntade ju på ett kollektivt utresetillstånd och kastades mellan hopp och förtvivlan. Vissa förhoppningar ingav major Mothanders ankomst till Estland hösten 43. Men endast ett antal sk sjuktransporter kom i gång i november. Sveabolagets "Odin" gjorde under november-december tre resor till Estland och skeppade över sammanlagt 738 personer – många helt friska – till Värtahamnen i Stockholm. I en första sjuktransport som ägde rum i maj 43 under ledning av dr Lienhard flyttades 44 personer över till Sverige på laglig väg.

I fängelse några dagar

De flesta av de båtflyktingar som Sverige tog emot under 1943 kom från Ormsö, den största svenskorten. De var 516 till antalet. Från Nuckö anlände 128, från Rickul III, Rågå 43, Vippal 41, Reval 31, Nargö 29, Odensholm 13, Korkis 11, Hapsal 4 och en kom från okänd ort.

Flyktskildringarna i våra arkiv utgör en fascinerande läsning. De skrevs nästan omedelbart efter ankomsten till Sverige. Alla nyanlända vittnar så gott som undantagslöst om hur väl de omhändertagits av såväl finska som svenska myndigheter och privatpersoner. Fängelsevistelsen som några fick utstå i Finland eller Sverige varade oftast inte mer än ett par-tre dagar tills alla formaliteter hunnit ordnas. När så småningom fasta rutiner för flyktingmottagningen hunnit utvecklas kunde arrester undvikas.

Småbåtsflykten 1943 räddade utan tvivel hundratals unga människors liv. Färden blev för många mer dramatisk än de i sin vildaste fantasi kunnat föreställa sig och dock inträffade så vitt bekant endast en katastrof – då en flyktbåt från Ormsö försvann i novembermörkret med 11 passagerare ombord.

Det omedelbara syftet med flykten hade nåtts när flyktingen befann sig i säkerhet i Sverige. Men kan båtflyktingarna också anses ha bidragit till att det övergripande målet nåddes – att utvandringsfrågan fick sin lösning? Svaret måste bli ja. Flykten 1943 (och 1944) tömde svenskbygden i Estland på unga människor i arbetsför ålder. Antalet för krigstjänst lämpliga män hade reducerats till några dussin. Landets herrar kunde konstatera att den lilla stammen nu främst bestod av åldringar, kvinnor och barn.

Svårt för de som stannade kvar

De kvarvarande hade det inte lätt. Det hårda psykiska trycket ledde till sjukdom, modlöshet och en fullkomligt desperat längtan till Sverige, där nu så gott som varje familj hade någon anhörig eller vän. Fanns det egentligen något skäl för tyskarna att hålla kvar dessa för krigshushållet tämligen värdelösa människor? Estlandssvenskarna hade dessutom – så germaner de var – visat sig vara opålitliga och högst ointresserade av att hjälpa till med uppbyggandet av Hitlers nya Europa. Redan vid årsskiftet 1943/44 spreds såväl i Sverige som i Estland uppgiften att

den tyska riksregeringen inte längre var fullt så omedgörlig i utresefrågan.

Om flykten från svenskbygderna 1943 sannolikt påverkade den tyska attityden kan det också med ännu större fog sägas om den svenska regeringens inställning i återinvandringsfrågan. Efter båtflyktingarnas ankomst till Sverige intensifierade regeringen sina samtal med företrädare för den tyska statsmakten, vilket småningom resulterade i formella diplomatiska framställningar. Det blev uppenbart för rikssvenskarna att estlandssvenskarnas "hem-till-Sverige-rörelse" inte skapats i ett tillfälligt känslösvall utan av en hos deras majoritet djupt förankrad övertygelse att dagen för ett definitivt uppbrott kommit. Den stigande kulturella nivån bland Estlands svenskar – märkbar särskilt under 1930-talet – hade stärkt folkstammens självmedvetande liksom känslan av samhörighet med det andliga moderlandet, faktorer som borgade för att omplanteringen i svenskt samhällsliv inte skulle bli alltför besvärlig.

Slutet på estlandssvenskarnas långa historia på andra sidan Östersjön kom 1944, men utan småbåtsflykten hade scenariot kunnat bli ett helt annat.

*Oljemålningen "Flykten"
finns även som vykort och kan köpas
av SONG.
Sätt in 45:80 på pg nr 486 15 63-7
och skriv tydlig avsändare
så kommer 10 vykort med posten.*

34:e båtgruppen

Reseskildring lämnad av en medlem tillhörande 34:e båtgruppen, som anlände till Stockholm den 16 juni 1943.

"När vi den 12 maj 1943 mönstrade till tysk militärtjänst, hade vi helt andra åsikter, än att resa till Tyskland, vår framtidsplan var genast att resa till Sverige. När inkallelsen kom den 25 maj var vi fyra kamrater som fick vårt hem på skogen."

"Vi hoppades att vi skulle få resa med någon till Sverige som hade en motorbåt, men det lyckades inte för oss.

Vi kom då underfund med att vi skulle försöka med en roddbåt, vilken vi fick tag i den 7 juni, och den 8 juni kom det order från tyska krigsmakten, att alla småbåtar skulle tillsammans på en plats (i Svibi hamnen). Båten som vi reste till Sverige med, hade legat på land i 3 år, så den såg ut som ett skall när vi sjösatte den, men vi remonterade

den först å sedan fick vi sänka den under vattenytan så att inte tyska vaktpatruller kunde observera den.

Vi lagade vårt pick å pack i ordning och avreste från Vormsö den 9 juni kl 17.30. Båten som vi hade var 4 1/2 mtr lång å 1 1/2 mtr bred och besättningen var 9 personer 5 pojkar och 4 flickor.

Vårt närmaste mål var att resa till Sverige via Finland, men vi fick motvind, så vi fick landstiga på en liten holme, som ligger några kilometer väs-

terom Vormsö, där vi fick övernatta i tre dygn.

På pingstaftons morgon kl 9.00 satte vi igång å började ro, vädret var alldeles lugnt, så vi rodde i 15 timmar, då fick vi lite medvind, så hissade vi segel kl 23.45. När vi hade seglat en halvtimme då observerade vi Bengtskärsfyr. Vi hade Bengtskärsfyr tvärs kl 3.00 så ändrade vi kurs på Utö.

13 juni kl 9.30 blev vi prejade av finsk patrullbåt inte långt från Utö-fyr, därifrån fick vi åka till Åbo å fick stanna två dagar där.

Den 15 juni kl 19 avreste vi från Åbo, med passagerarfartyget Arcturus, och vi anlände till Stockholm den 16 juni kl 10.00 där vi blev emottagna utav två svenskar vilka åkte i bil med oss till Folkungagatan 119 som vi fortfarande befinner oss."

*S:t Mikaelsskyrkans exteriör och interiör.
Båda fotona sannolikt från 1920-talet.
Foto Rambach.*

Låt oss hjälpas åt att restaurera S:t Mikaelsskyrkan i Reval/Tallinn!

I höstas nådde oss glädjebudet att svenska församlingen i Tallinn (som återuppstått 1990) återfått S:t Mikaelsskyrkan. Denna kyrkobyggnad, ursprungligen en hospitalkyrka vid Riddaregatan, kallas S:t Johannis, är en av Revals äldsta byggnader och kulturminnesmärkt. Den har varit i S:t Mikaelss församlingens ägo sedan 1733. (Kyrkobyggnaden erhöles då som ersättning för svenska församlingens gamla kyrka, Klosterkyrkan, som svenskarna 1716 tvingats lämna till den ryska garnisonen.) S:t Mikael på Riddaregatan fungerade som svensk församlingskyrka fram till hösten 1944. Den var också svensk sjömanskyrka under mellankrigstiden. I församlingen ingick förutom svenskarna i Reval dotterförsamlingarna Nargö respektive Rågöarna.

Under den sovjetiska ockupationen av Estland har S:t Mikael använts som träningslokal av en estnisk idrottsförening. Lokalerna har anpassats efter föreningens behov och underhållet av byggnaden har varit minimalt. Behovet av en restaurering är trängande såväl av interiör – det gäller framför allt att återställa den gamla dispositionen av rumsytan – som av den svårt åtgångna exteriören. På kort sikt framstår behovet av *ett nytt tak* som ytterst angeläget för att allvarliga fuktskador ska kunna undvikas. Likaså är *ett nytt värmesystem* en första rangens angelägenhet.

Tyvärr har den lilla församlingen inga möjligheter att själv bekosta ens de nödvändigaste reparationerna. Det har framstått som en självklarhet att vi från svensk sida sträcker ut en hjälpande hand.

S:t Mikaelss församlingen i Tallinn har sedan ett par år i många avseenden fått verksamt stöd från sin vänförsamling, S:t Mikaelss församling i Vårby. Vänförsamlingens verksamhet är framför allt inriktad på att understödja församlingsarbetet. Men den omfattande restaureringen av kyrkobyggnaden kommer att kräva stora ekonomiska insatser och ett betydligt större stödande underlag än vad en enskild församling kan prestera. Av den anledningen har nyligen i Stockholm bildats Stiftelsen för S:t Mikaelss i Tallinn kyrkofond. Denna fonds uppgift är att ekonomiskt bidra till att S:t Mikaelss kyrka kan genomgå en nödvändig restaurering, så att den åter kan börja nyttjas som lokal för gudstjänster liksom för olika kulturella aktiviteter.

I stiftelsens styrelse är ett antal organisationer och samfund representerade som kan tänkas ha ett speciellt intresse av att den svenska helgedomen i Estlands huvudstad åter blir en samlingspunkt för kristen religionsutövning. Styrelsens tio ledamöter företräder Stockholms stift och Djurö församling (Göran Pettersson), S:t Mikaelss församling i Vårby (Marianne Sautermeister), Immanuelsskyrkans församling i Stockholm (Ove Engström), Riksföreningen Sverigekontakts lokalörening i Stockholm (David Holm), Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (Sven Salin), Riksföreningen Sverigekontakts Estlandsutskott (Elmar Nymann), Hans och Lydia Pöhls minnesfond för bevarande av det estlandssvenska kulturarvet (Thomas Lorentz). Återstående tre ledamöter representerar den tidigare svenska moderförsamlingen i Reval (Rita Rosen-Holmberg) och de tidigare kapellförsamlingarna på Nargö (Margit Rosen-Norlin) respektive Rågöarna (Arnold Lindgren).

Styrelsen har vid sitt konstituerande

sammanträde till stiftelsens ordförande utsett kyrkoherden David Holm i Englebreds församling i Stockholm. Han är tillika ordförande i Riksföreningen Sverigekontakts Stockholmsförening och ledamot av Riksföreningens överstyrelse i Göteborg. Till vice ordförande utsågs ordföranden i Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner Sven Salin.

För att effektivisera stiftelsens verksamhet och engagera fler människor i dess arbete har samtidigt bildats en stödförening kallad S:t Mikael's kyrkas i Tallinn/Reval Vänner. Denna förening har alltså främst till uppgift att ekonomiskt stödja Stiftelsens kyrkofond. Medlem i vänföreningen kan envar bli som lämnar ett bidrag på minst 150 kronor (årsavgift). Ständig medlem blir den som bidrar med minst 1.500 kronor. Medlemmarna i vänföreningen kallas av Stiftelsens styrelse till en årlig sammankomst för information och tankeutbyte.

Vi vädjar till alla som är intresserade av den svenska församlingsverksamhe-

liga gäster från Sverige och övriga Norden.

Använd gärna bifogade inbetalningskort. Glöm inte att markera om bidraget avser medlemskap i vänföreningen eller om det är att anse som gåva. Givarens fullständiga adress bör också anges. Stiftelsens och Vänföreningens gemensamma postgiro är 649 27 05-6. Adress: Stiftelsen S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond, c/o Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner, Vikingagatan 25, 1/2 tr ned, 113 42 Stockholm.

Stockholm i maj 1993

Stiftelsen för S:t Mikael's i Tallinn kyrkofond

Tillägg

I ovanstående uttalande rörande den nybildade kyrkofonden redogörs för behovet av penningbidrag som skall möjliggöra en restaurering av svenska kyrkan i Reval. Vi undertecknade, som tidigare haft anknytning till svenska församlingens verksamhet i Reval och som nu ingår i Stiftelsens styrelse, vill

en angelägenhet uteslutande för gamla revalsvenskar, nargöbor, rågöbor och rikssvenskar. Vi får inte glömma att svenska församlingen i Reval och dess kyrka spelade en central roll för hela det svenska kyrkolivet i Estland. I allmänhet var det kyrkoherden i S:t Mikael's församling som också valdes till prost i det svenska prostieret; Svenska Odlingens Vänner's förste ordförande var kyrkoherden Gustafsson i svenska församlingen i Reval, de ledande estlandssvenskarna var medlemmar av S:t Mikael's församlingens kyrkoråd. Till svenska kyrkans högmässor och dess övriga aktiviteter sökte sig alla vi från landsbygden som temporärt var bosatta i Reval men som alltjämt hade kvar vårt medlemskap i Ormsö, Runö eller Nuckö-Rickul kyrkoförsamlingar. Svenska kyrkan i Reval besöktes också av svenska kungligheter som där tog emot delegationer från hela svenskbygden.

Låt oss gemensamt från estlandssvensk sida verksamt bidra till att S:t Mikael kan återfå sin forna värdighet!

Tillbakablick på Nargö skola, lärarna från Nuckö

ANDRA DELEN:

*Tiden före första världskriget
av Erik Schmidt*

Läraren Johannes Klanman.

Nedan: Bis Gatnan i Ståorbien och skolhuset. I bakgrunden skymtar Alexander Bergs hus. Det förstördes under första världskriget och på samma plats byggdes på 1930-talet det nya kommunalhuset som även innehöll lärarbostad och där skolan var inhyst 1941-43.

Carl A. Bergs utvisning från Estland lämnade nargöborna i en förvirrad och besvärlig situation. Återigen var man utan skol-lärare; stämningen var fylld av motsättningar och till råga på allt var man nu tvungen att ta hänsyn till myndigheterna som pga den hitintillsvarande svenskspråkiga undervisningen hade fått ökat intresse för förhållandena på ön.

Här finner vi förklaringen till det gåtfulla lärarvalet som jag berörde i min artikel i KUSTBON, mars 1992, sid 3. De rikssvenska lärarna var de enda som hade tjänstgjort på ön, och man hade därför inte kunnat jämföra deras insatser med andra lärares verksamhet. Detta förde med sig, att man inte varit i stånd att reagera på de gradvis ökande missförhållandena förrän det var för sent, och undervisningen hade hunnit urarta.

Efter att Berg hade lämnat Nargö ställde myndigheterna krav på, att undervisningen framledes skulle ske på estniska och ryska och man föreslog skolläraren Treumann som lämplig kandidat. Då oenighet rådde bland öborna bestämde man sig för att avgöra saken genom omröstning. Tydligt föredrog man vad som helst framför den hittillsvarande undervisningsformen, ty Treumann fick 28 av de 40 rösterna och valdes med en övervägande majoritet.

ritet av 70%. De övriga 12, som ville ha en svensk-rysk lärare ser ut att inte ha haft sitt ställningstagande helt klart, och har därför försett sin lista med tve tydiga anmärkningar. Sålunda har tre personer ansett att man bör hålla sig till lagen, men trots detta röstat på en svensk-rysk lärare. Fem av namnen åtföljs av anmärkningen "sämre", och efter tre av namnen har man helt enkelt skrivit "nej". Nargöbornas röstning får gå till historien som ett i sitt slag intressant aktstycke.

Treumann tjänstgjorde på Nargö under skolåret 1886/87, och det kan knappast ha varit en lätt uppgift som mötte honom. Ingen av eleverna hade tidigare undervisats på estniska eller ryska eftersom dessa språk var främmande för de rikssvenska lärarna. Hurvida de svenska läroböckerna ersattes av estniska och ryska, är inte bekant, men den estniska undervisningen blev inte långvarig.

Tiden med Johannes Klanman

År 1888 efterträddes han av den från Nuckö bördige Johannes Klanman som fått sin utbildning hos självaste Thorén. Utöver lärartjänsten hade Klanman hand om kommunsekreterarens åligganden och föreläste dessutom i kapellet. Man ansåg hans kunskaper i ryska vara i underkant, men hade till att börja med inget övrigt att anmärka. Min far, som gick i skola under den klanmanska tiden berättade, att hans äldre, kunskapstörstande bror Bernhard på alla sätt hade uppmuntrats av Klanman som, när hans egna kunskaper inte längre räckte till, hade försett

Alexander Berg med familj framför sitt hus. Han kallades "Kadapik" pga mängden av enbuskar på hans ägor och hade under sju år seglat som timmerman på de amerikanska floderna.

sin vetgirige elev med allehanda teknisk-vetenskaplig litteratur.

Så småningom började emellertid Klanman att alltmer ägna sig åt skogsaffärer, vilket kom att påverka undervisningen. Under hans frånvaro fick någon av de äldre eleverna i uppgift att hålla ordning i skolsalen, och detta förde med sig att nargöborna till slut fann honom vara mindre önskvärd. Efter 22 års tjänst efterträddes han av Nicolaus Blees, även han från Nuckö.

Nicolaus Blees

Blees fann sig tydligen väl tillrätta på Nargö. Ganska snart gifte han sig med min faster Bertha Schmidt, som alltså var barnbarn till den tidigare nämnda änkan Anna. Hans vistelse sammanföll med den period före första världskriget, då välståndet på ön hade nått sin höjdpunkt. Fartygstrafiken till och från Revals hamn befann sig i stadig ökning, vilket medförde ökade inkomster för nargölotsarna. Penningvärdet förblev oförändrat och det man hade på kistbotten fortsatte att vara hårdvaluta. Tydligen kom Blees väl överens med såväl elever som målsmän, ty inga kontroverser är kända från hans tid som lärare. Han stannade på Nargö till evakueringen 1914.

Vad Nicolaus Blees ansåg om livet på Nargö framgår av en samtida artikel författad av signaturen -s -s. Den kan

knappast vara skriven av någon annan än Blees själv, eftersom den som hållit i pennan har haft en så pass ingående kännedom om förhållandena på Nargö och i de övriga estlandssvenska bygderna, att det inte kan ha varit fråga om en tillfällig besökare.

En riks- eller finlandssvensk skribent torde inte heller ha haft någon anledning att inte sätta ut sitt namn – för Blees var det en mycket mer känslig fråga.

Artikeln är intressant i detta sammanhang framför allt som en kontrast till Bergs inställning till nargöborna några decennier tidigare. Den återges här nedan i sitt ursprungliga skick:

"Bland de öar i Estland, hvilka hafva svensk befolkning, förtjänar Nargö ett omnämnande. Befolkningen skiljer sig här i vissa afseenden från öfriga baltiska svenskar. Under det andra estsvenskar under århundraden haft att kämpa mot förtryck och fattigdom, har man här fått utvecklas fritt och utan att lida brist i materiellt hänseende. Detta har satt sin prägel på folkkaraktären. Nargö-bon känner sig som den stoltaste och självständigaste man i världen. Dessutom har den utvärtes bildningen här nått en högre utveckling än hos alla öfriga baltiska svenskar. Mycket har dock äfven här fått fortleva från äldre tider.

Nargö ligger omkring halfannan svensk mil nordväst om staden Reval, i Finska viken. Den har nästan raka stränder och liknar till utseendet en triangel, 9 km. lång och 5 km. vid basen, med ett yttnehåll af omkring 20

□ km. På nordspetsen af ön höjer sig ett stort och ståtligt fyrorn, som varnar de sjöfarande för de farliga grunden och stränderna. En mil syd-väst om ön ligger den höga stranden af fastlandskusten Surup; farleden mellan denna kust och Nargö är ganska farlig för sjöfarten. Fartygen, som ha att passera här, äro halft tvungna att anlita lots från Nargö. Alltid anlitas dock ej sådan, hvarför också många skepp under årens lopp strandat. Många faror ha öborna fått bevittna, men många människolif ha också räddats af de tappra och djärfve sjömännen.

Ön äges af ryska kronan, som under senare tiden, från år 1871 sålt mindre jordlotter på mycket förmånliga villkor till hvarje familj. Dessa lotter ha sedan styckats och delats till obetydliga mindre lotter.

Invånarantalet uppgår för närvarande till 410 svenskar, förutom någon enstaka estnisk familj.

Hvad själfva öns inre och dess naturförhållanden beträffar, så utgöres den af tre större icke sammanhängande flygsandsbackar, kärr och hopade stenmassor samt flacka ljungbevuxta marker.

De soliga, ljusa sandiga stränderna med den friska, härliga hafsluften samt den sköna doftande barrskogen, som betäcker största delen af ön, göra platsen till en mycket omtyckt och besökt badort. Årligen strömma därför och hitut omkring ett par hundra sommar-gäster från Reval och några andra ställen i dess omkrets.

Jordmånen är mera otjänlig till åkerbruk. Det är endast potatis man odlar och dessutom skördas hö på naturliga ängsmarker, så mycket att ett hushåll är i stånd att fodra en eller ett par kor jämte en häst på två eller tre gårdar tillsammans samt några får.

Hufvudnäringen utgör fisket. Mycket goda inkomster har man hitintills inhöstat ur sjön genom fångsten af strömming och vassbuk, som sedan försäljas i Reval genast i färskt tillstånd. Många fiskare ha för att underlätta den dagliga besvärliga resan till Reval under de två sista åren skaffat sig motorbåtar. Ägarna af motorbåtarna skaffa sig ganska vackra inkomster genom transporterung af öns fisk.

En liten extra inkomst erhålles också genom att lotsa handelsfartyg in till Reval och ut därifrån samt mellan Reval och Riga genom Monsund. Nästan hvarje myndig mansperson har aflagt lotsexamen och det får gå i tur och ordning kring hela ön, hvem som hvarje gång skall lotsa in den annalkande ångbåten, som medelst flagga begär lots. Det är en sedan gammalt gällande lag på ön, som ingen får rubba. Men det har under sista tiden blifvit till så stor

frestelse för mången, att före en annan skynda ombord och på så sätt beröfva den rätte lotsen hans »skippstur» (skeppstur). Här af uppstå också någon gång rätt intressanta processer, som dömas inför öns domstol.

Som en tillfällig god inkomst måste äfven vrakgods antecknas. Man är tacksam emot Gud, för att han hör böner och under dåliga tider välsignar stranden med sådant. När någon båt strandat vid ön, så måste bärgningsföreningen i Reval antaga öbor i arbetet vid bärgning af båt och last, och härför får man rikligt betalt af ångbåtsbolagen. Vid delning af penningarna — en

ges hafva sin härledning däraf, att en gång efter digerdöden endast en kvinna blifvit kvar på ön.

Från hvilken tid svenskarna på Nargö härstamma, har man icke noga reda på. Möjligen har ön redan i forna tider varit bebodd af svenska vikingar.

Om de öfriga est-svenskarne vet man, att de härstamma från Sverige och Finland. Forskarne ha till och med genom jämförelser af språkliga och andra egendomligheter trott sig kunna bestämma de baltiska svenskarnes forna hemorter i Sverige. På grund af bristande historiska urkunder ha historieforskarne dock ej noga kunnat bestäm-

summa utbetalas för hela öns räkning och arbetarna få själfva dela sinsemellan bäst de kunna — brukar det lätt uppstå tvister, ty en del af männen anses som hela arbetskarlar och skola därför erhålla hel karls betalning, då däremot andra beträffande åldersgräns kallas för halfva karlar och erhålla därför icke mera än hälften af hvad öfriga få. Främlingar, som bosatt sig på ön, tagas icke med i arbetet, äfven om de blifvit gårdsägare på ön och betala kommunal skatt. Och komma de att frivilligt hjälpa till, så erhålla de icke betalt härför. Rättigheten att tillgodogöra sig »strandens välsignelser» behålla infödda Nargöbor uteslutande för sig ensamma. Däremot tages icke hänsyn till, om en gård har fyra män och en annan bara en, då det är fråga om öbor. Väckes frågan om, huruvida icke äfven änkor skola få en beskörd del, så uppstår det skilda meningar, som efter en het »diskussion» af alla på en gång, den ene sökande att öfverrösta den andre, enas till beslut till fördel för änkor.

Om öns forntida förhållanden saknas anteckningar. Dess namn på estniska »Naissaar», som betyder Kvinnoö, sä-

ma, när invandringen skett, men antagligen har den skett redan under vikingatiden.

Första gången, svenskarna omnämnas, är år 1294. Från detta år dateras ett gammalt dokument, förvarat i stadsarkivet i Hapsal, och hvari svenskarne på Nuckö och Wormsö omtalas som fria svenska odalmän. Men man har skäl att antaga, att det redan långt före denna tid funnits svenskar i Estland. Och hvarför skulle då icke också Nargö-svenskars historia gå lika långt tillbaka i tiden? Då ryssarne inkräktade Estland och röfvade ut efter kusterne, flydde de fredliga öborna från hus och hem. En stor del kom öfver till Finland, men några familjer ha bosatt sig väster om Surups udde, där gårdarna ännu i dag heta på estniska »rootsipe-red» (svenska gårdar). Sedan har ön en tid efter det stora nordiska kriget varit obebodd.

Den nuvarande befolkningen utgör en blandning af återvända öbor samt hitvandrade svenskar från andra orter. Två familjer ha kommit från Finland samt en svensk familj från Dagö och en annan från Wormsö.

Af forntida minnen finns på ön ett gammalt fästningsverk. När och hvem som uppfört dessa fästningsvallar och hvad de tjänat till, äro och förblifva obesvarade frågor. Att det varit afsikten att skydda Reval, låter icke gärna tänka sig, ehuru ryska regeringen nu för tiden står i begrepp att inrätta fästningsverk här på ön till nämnda stads försvar. Kanske att det varit en vikingaborg? Inne i skogen finnas resterna kvar af en stenbro, där fordomdags större båtar hade en säker liggplats för såväl höstens stormar som för vinterns is. Detta gifver stöd åt antagandet, att vikingar här haft tillhåll.

Af andra forntida minnen finner man på ön en stor trädgårds- eller parkanläggning, som ännu i dag kallas för danske kungens trädgård. Denna trädgård har nu blifvit öde, men af de där förekommande trädsorterna jämte trädens regelbundna rader samt andra tecken blir man verkligen frestad att tro, att här funnits en kunglig park. Följande trädslag förekomma här:

Vidstående bild: Läraren Nicolaus Blees med hustrun Bertha f. Schmidt och dottern Ellen. Fotot från 1913 (Holger Luthers saml.).

Nedan: Frans Daniel Berg med hustru Teresa Antonia f. Mattson och barn. Familjen stannade i Sverige efter första världskriget. Bakom föräldrarna i mitten Olga Berg mellan systererna Gerda och Ellen. De besökte under 1930-talet Nargö bla för att idka släktforskning. (Holger Luthers saml.)

äpple, hasselbuskar, ek, ask, lönn, lind och alm.

Alltnog: man har på Nargö att göra med gamla nordiska minnen, ty där-om vittna gamla namn, folksägnen och folktro.

Öfvergå vi till beskrifningen af själfva folket såsom sådant, så möter oss här den stolte sjömannen, den stolte husfadern och den stolte Nargöbon, som tycker sig stå högre än alla andra folk, med hvilka han någon gång kommit i beröring. Nargö-bon vill icke gärna heta bonde. Det är endast innebyggarna på fastlandet, — enligt hans mening — som få nöja sig med denna ståndtitel. Den omständigheten att Nargö-bornas alltid varit fria svenskar och icke lifegna såsom andra svenskar här i Estland, har danat dessa förstnämnda till sådana egenkära och själfständiga naturer. Man vill vara själfständig i allt och aldrig bero af någon annan. Om någon än skulle vara i huru dåliga omständigheter som helst, så täcks han ändå icke gå och anhålla om hjälp hos någon annan. En mansperson, som kommunalstyrelsen ansåg sig föranlåten att befria och äfven befriade från kommunalutskylderna, kom själf och betalade dem frivilligt, emedan han icke ville anses ringare än de andra.

Såsom ett annat exempel på Nargö-bornas stolthet må anföras följande: En gång har skolläraren begärt löneförhöjning, och så har någon, som med fasa tänkt på de höga kommunalskatterna,

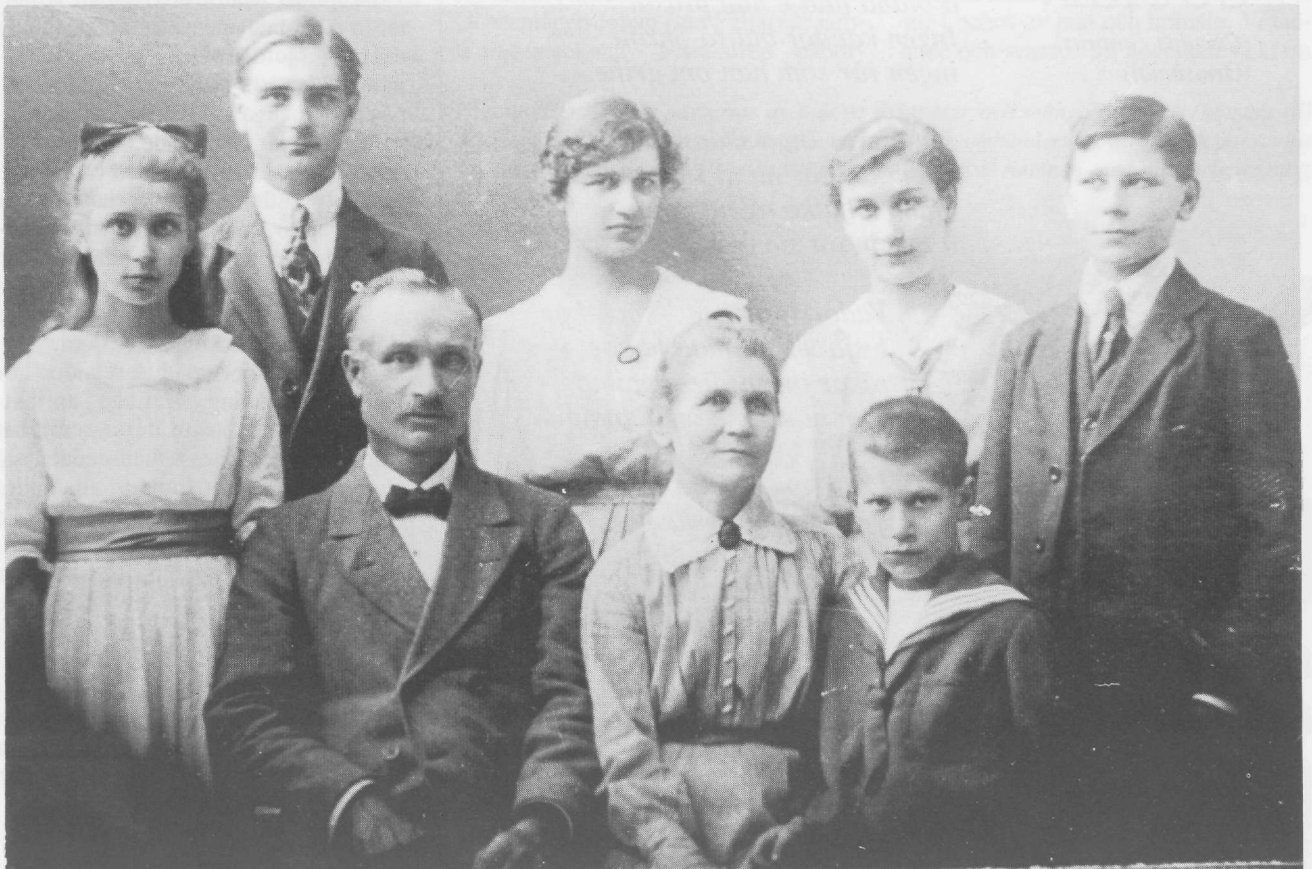
man redan förut hade, kommit med det vackra förslaget, huruvida man icke skulle vända sig till vår svenska moderkyrkas i Reval kassa, som villigt skulle bidra till lärarens lön, då denne ju dessutom tjänstgjorde som klockare i kapellförsamlingen på ön. Detta förslag afslogs med förklaringen: »Är man då här så fattig, att man icke kan underhålla egen lärare?» Och så anlogs summan från kommunen. Anmärkas må, att det icke är staten utan kommunerna själfva, som underhålla sina skolor här i Estland.

Detta sinnelag gör ock, att man är mycket rättvis i handel och vandel, om lotsningen undantages, ty härutinnan äro icke alla samvetsgranna.

Mycket skämt tål icke Nargö-bon, ty han är en allvarlig natur.

En viss religiositet råder och vissa gudaktighetsöfningar iakttagas. Bordsböner och andra böner intaga en framstående plats i många familjer. Kyrkan hålles i vördnad. Här finnes ett litet träkapell, där klockaren hvar söndag läser en predikan; pastorn vid moderkyrkan i Reval predikar här endast ett par gånger årligen, vid hvilka besök dessutom skriftermål, barndop och andra kyrkliga och prästerliga angelägenheter förättas. Det lilla kapellet besökes alla söndagar flitigt och andäktigt lyssnar man till predikan.

Pojkstreck och annat »syndigt» förbjudes strängt af dem, som sitta i öns högsäte. En del ungdomsnöjen försvaras dock af majoriteten.

Ehuru en viss stelhet kan iakttagas hos befolkningen, så är man dock mycket beskedlig och tillmötesgående mot främmande. Främlingarna få därför också efter ett kort besök mycket angenäma intryck från ön.

Nargö-bon är rättfram och krusar icke att säga ut sanningen för hvem som helst, om det så skulle gälla själfvaste guvernören. T. o. m. myndigheterna i Reval måste hafva respekt för de egenmäktiga öborna.

Nargö-bon vill ingalunda stå under någons som helst förmyndarskap i hvilket hänseende det nu än må vara. Prästen och skolläraren måste vara underdåniga tjänare och rätta sig efter församlingens föreskrifter. Så t. ex. får pastorn förmaningar midt i ögonen, om han gör sig skyldig till för kort predikan eller läser för kort vid grafven, då jordfästning förrättas.

Nargö-bornorna stå före alla andra est-svenskar däri, att de akta sina fruntimmer mera än dessa. Det svagare könet får icke förrätta tyngre arbete, såsom t. ex. att slå hö, plöja m. m., men nog hjälpa fruntimren stundom till vid fisket. Kvinnorna äro annars hurtiga, företagsamma och ihärdiga och gå modernt klädda.

Hvad festligheter beträffar, så föres på dessa ett lustigt lif. De oftast förekommande festerna äro barnsöl, födel-

sedagsfester och bröllop. Skall det vara mera storartadt, så bjudes nästan hela ön. Hvad maträtter och bordskick angår, så följas med några undantag nästan samma regler och ordningar som i Sverige. Man vill dock iakttaga allt för stor högtidlighet. Så t. ex. börjas och slutas festmåltiderna med sång och bön. Sedan samtalas ifrigt om fiskeri, lotsning m. m., hvari äfven kvinnorna med intresse deltaga. Starka drycker saknas icke heller vid sådana tillfällen, och många supa duktigt. Oftast förekommer dock endast svagt hembrygdt öl, och man kan icke säga, att befolkningen i allmänhet är sjunken i dryckenskapslasten. — De unga draga sig vanligen afsides och roa sig med lekar och andra nöjen.

Den inre förvaltningen af ön är anförtrödd åt en s. k. »länsman» (kommunalstyrelsens ordförande), som folket bland sig väljer på tre år. Denne sammankallar efter behof kommunalnämnden samt stämman till rådplägning af öns angelägenheter. »Länsman» är dessutom representant för ön hos högre myndigheter. Han ger råd, anvisningar och föreskrifter. Då han dessutom utöfvar ett slags polisförmyndarskap, vänder man sig också till honom, då man vill ha skydd.

Det intressantaste af allt utspelas ovillkorligen då, när hela ön under

»länsmans» ordförandeskap är samlad till stämma. Jag vet icke vid hvilka folkförsamlingar jag skall likna dessa möten. Kanske att vid de fornordiska tingan rådde mera ordning, än vid de ofvannämnda. Vill någon säga fram sin mening, så måste han söka öfverrösta hopens tal, och sedan kan han af sina opponenter få skällsord af tio munnar på samma gång, hvilka alla på det värsta anstränga sig för att göra sig hörda, och på detta sätt kan man hålla på under några timmar. Jag vet icke, huru man under sådana förhållanden kan komma så långt som till ett beslut, men säkert är, att diskussionen slutar med ett lugnt enhälligt protokollfördt beslut.

I likhet med andra kommuner i Estland har Nargö numera egen kommunalrätt, som »presideras» af en på tre år folkvald ordförande ur folkets eget led. Därjämte väljer folket bland sig äfven tre andra domare. Man dömer enligt gällande lag och hela behandlingen jämte beslutet protokollföres numera enligt form och lag. Förr dömde de församlade öborna själfva sina små tvistigheter utan att behöfva föra protokoll eller känna lagen. Dock förekommer här jämförelsevis icke mycken rättgång. Endast 3, 4 å 5 processer årligen.

Folkbildningen kan knappast sägas stå högre än hos andra est-svenskar. Något extra arbete i den vägen, såsom i föreningsväg, har icke blifvit gjordt. Dock har ett folkbibliotek anskaffats, och böckerna läsas med mycken flit.

En stor del äldre personer äro ännu vidskepliga. Man tror t. ex. att gestalter ur den onda andevärlden uppenbara sig här på jorden. Och sådana, här benämnda »svarta pojkar» (djäflarna), påstå sig många ha sett. För endast några år sedan lär en troende, som stått vid en drinkares dödsbädd, sett ett helt regemente sådana där svarta varelsor med svansar, men annars i människo-gestalter. En af dessa ur andevärlden berättas ha haft jättestorlek men andra ha varit mycket små. Sådana historier finnas många och man tror dem.

Till Nargö-bornas ljusare sidor hör den yttre hyfsning, som här kan iakttagas öfver allt, samt deras renlighet och snygghet. I dessa hänseenden stå Nargö-bornorna långt framom alla andra baltiska svenskar. En del hem stå icke mycket efter de bättre hemmen i Sverige ute på landsbygden. Dessutom är språket, som här talas, mycket renare än alla öfriga est-svenska dialekter. Mången man här är berest och talar flytande flera språk, såsom svenska, estniska, tyska, ryska och engelska. Och en sak, som upphöjer Nargö-bornorna, är att de, trots sina skuggsidor, äro och förblifva stolta svenskar."

GÖUKEN

(*Cuculus canorus*)
(Ormsömål)

*Göuken e bäst somargästn,
å bland fula e han prästn.
Ingen kändor bättra Skrifte,
ingen rår som han om grifte.*

*Pia tarvar inga skuar,
man hån har nu få små tuar.
Gammolfälke räknar rope
å tar än ait ste mot grope.*

*Vädorsträcke te "kock-koe"
e sja viktet, man te boe
råkar ingen; he e gaima
som ni skinne onde blaima.*

*Lars som går ått Mares hålle,
han har nu bestämt se gälle:
"Ve ska skinde te bet ringar;
göuken e vänn lickobringar."*

*Han blir spännal framåt heste,
å tå tappar han visst reste.
Man kan e sja somargästn,
vior, iordar såssom prästn.*

Sven Ahlström

Estlandssvenska småbåtsflyktingar till Sverige 1943. Omständigheter kring det pågående andra världskriget – främst inkallelser av män till den tyska ockupationsarmén – var en av orsakerna till den startade flykten från fädernebygden för de ännu kvarvarande "värnpliktiga." Sovjetmobiliseringen sommaren 1941 hade fört bort så många från våra led.

Hugo Mickelin

För 50 år sedan

Om än det 50-åriga minnet högtidligen kommer att firas under 1994, erinras enligt nedan någotsånär i kronologisk ordning om flyktstarten till Sverige under våren 1943.

Maj

12 båtar, varav 6 från Ormsö, 5 från Rickul och 1 från Nuckö med sammanlagt ombordvarande 82 estlandssvenskar. Dessutom anlände en från Nuckö över Finland, där flyktbåten lämnat.

Den 22 maj 1943 anlände en s. k. sjuktransport till Stockholm med svenska lasaretsfartyget "Seagull". Transporten var legaliserad av tyska ockupationsmakten i Estland. För en del av resenärerna var verkligen läkarvård i Sverige motiverad.

Av sammanlagt 39 estlandssvenskar kom 16 från Ormsö, 11 från Rickul, 6 från Runö, 2 från Hapsal, 2 från Reval, 1 från Nuckö och 1 från Rågöarna. På båten fanns dessutom rikssvenske prästen på Runö – John Isaksson med hustru Agnes och deras tre barn.

Juni

22 båtar, varav 16 från Ormsö, 2 från Rågöarna, 2 från Odensholm, 1 från

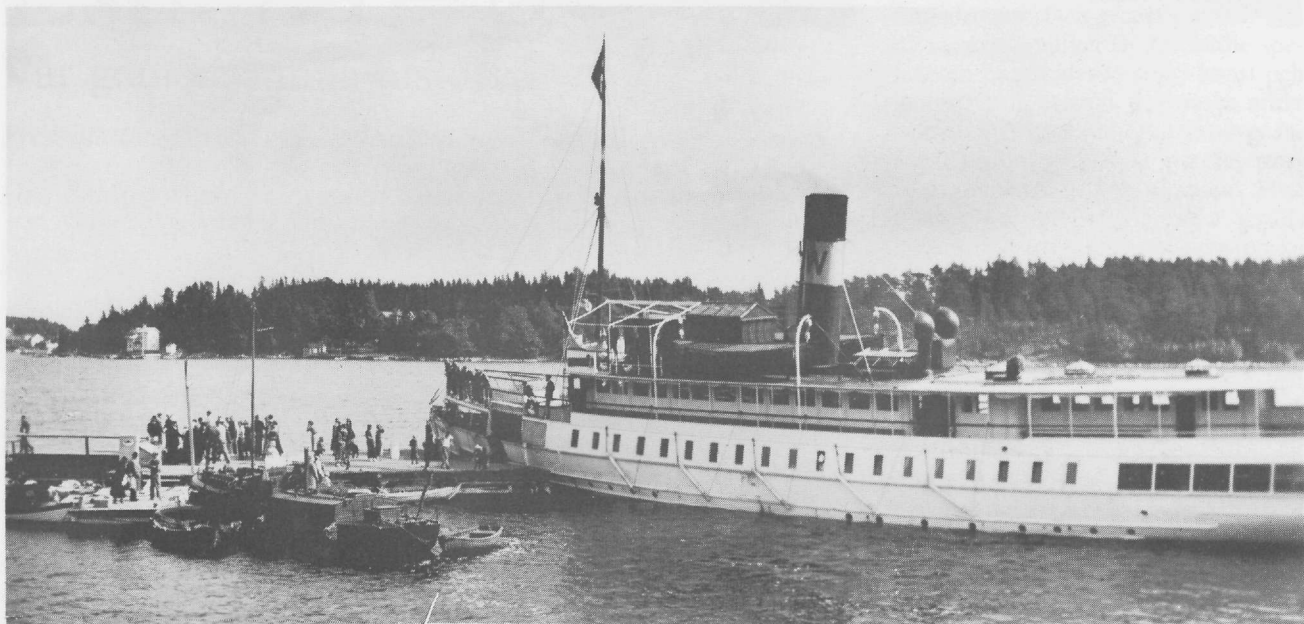
Rickul och 1 från Nuckö med sammanlagt 152 personer ombord.

Undertecknad har beskrivit sin egen flykt enligt följande:

Lördagen den 5 juni 1943 hade Johan och Edvin tillstånd att sköta sina fiskeredskap i hemmasjön utanför Diby. Vintern innan hade Johan och Edvin via isvägen Ormsö–Hapsal med sina fäders häst åkt ut till staden Pernau och inköpt en liten fiskerbåtsmotor. Motorbränsle hade ordnats mot den egna gårdens produkter. Före fiskedagen den 5 juni hade en del annat förberetts. Jag for från Nuckö över Hapsal till fädernegården i Sviby och därefter raskt under natten med cykel till Diby-Urbsa. Efter en orolig natt på lagårdsvinden och efter Urbasmammas avskedsfrukost var vi sex pojkar på väg ner till Dibystranden. Det var tre bröder: Johan, Edvin och Algot från Urbsa, deras kusin Anders från Binäs och färske Urbasmågen Johan från Fällarna, jämte undertecknad. "Fisketuren" påbör-

jades med Johan och Edvin synliga i båten. Vi andra fyra nerbäddade som fiskeredskap under presenningen. På nära håll passerade vi en tysk patrullbåt, problemfritt. Problemen började senare. Vår trogne vän – motorn – började hosta och snart blev det tystnad i motorn och bland oss. Efter en stund lyckades viceskepparen Edvin få liv i motorn och lätnad hos de resande. Under natten närmade sig en större militärbevakningsbåt som fått syn på oss mitt på Östersjön. Det visade sig att det var en finsk bevakningsbåt, som stoppade oss. Kanske hade vi kommit in på finskt vatten (om än färden "leddes" med hjälp av min fars fina kompass och kikare, som jag kvällen innan fått som avskedsgåva). Bevakningsbåtens kapten var finlandssvensk. Efter kontroll av våra bristfälliga papper och samtal om färdens ändamål, om vår estlandssvenska nationalitet, frågade han om vi var i behov av mat och bränsle. Vi tackade och svarade att nog skall vi klara

Furusundsleden har passerats av många flyktbåtar och många har förts/kommit till bryggan. På Svenska Flaggans Dag den 6 juni 1943, omhändertogs vår och ett par andra "båtlastar" och fördes till militärförläggningen invid hamnen med militärbevakning under natten.

oss till det svenska landet med det vi har. Då vinkade befälhavaren och ropade: "Fortsätt färden och hälsa Svenske Kungen från oss".

Vi nådde fram till Stockholms yttre skärgård. Det var söndagen den 6 juni 1943, på Svenska Flaggans Dag. Färleden var full av flaggande båtar och sjömiliteren förde oss till Furusunds brygga. Under den första natten på svensk mark var vi "inburade" i Furusunds militärförläggning (som efter kriget förvandlades till restaurang.)

Den 7 juni förde tullbåten oss till Stockholm. Urbases fiskebåt blev kvar i Furusund. Den hämtades senare av Johan, då han fått anställning på Norröra utåt skärgården. Ödet — och direktören för Stockholms läns arbetsförmedling David Bergholtz, som fått i uppdrag att utplacera estlandssven-

skarna i det svenska arbetslivet — gav mig den första arbetsplatsen i Sverige, nämligen som affärsbiträde i Furusund, vid bryggan där jag stigit i land.

Nu åter till tullbåten. När vi anlände till bryggan vid Slussen (där bogserbåtarna ligger intill Katarinahissen) välkomnade oss Åke Karlsson, kammarskrivare hos Stockholms stads arbetslöshetskommitté, som hade blivit utsedd att såsom expert biträda kommittén för rågösvenskarna/estlandssvenskarna vid mottagande och inkvartering av anlända estlandssvenskar.

Åke Karlsson tog oss till Slusskaféet för att bli bekant med oss. Förvånad blev han, den trevlige kammarskrivaren, att vi sex pojkar ej var förtjusta i de fina bakelserna som serverades till kaffet med dopp.

Därefter placerade han oss på ung-

karlshotellet, ovanför Katarinavägen. Efter få nätter där blev vår förläggning på spädbarnshemmet vid Folkungagatan, där jag var förläggningsschef några veckor tills anställningen började i Furusund (se ovan).

Ovanstående är en förkortad version av "vårt båtlags" flykt. Åtskilliga rese (-flykt) skildringar skrevs, som numera förvaras i SOV-arkivet. Några har under åren publicerats i Kustbon.

Fyra ännu i livet

Av de sex ombord i ålder från 18 till 32 vid ankomsten till Sverige, är ännu 4 i livet. Skeppare Johan Ahlberg, min jämnåriga, avled i Stockholm den 6 september 1987. Den äldste — Anders Ahlberg — avled den 3 maj 1993 i Stockholm. Vi lyser frid över våra bortgångna reskamrater.

LÄÄNLASTE PÄEVAD

Festdagar i länet Wiek i Hapsal med omnejd 26 juli – 1 augusti 1993. Under samma tid ordnas även Dagö-dagarna.

Arrangörerna förväntar sig ett stort deltagande, hemifrån och från utlandet. Festprogrammet återges här något förkortat:

25 juli-söndag

Öppnande
Aktiviteter kl 10.00–19.00

26 juli-måndag

Staden Hapsals Dag

27 juli-tisdag

Idrottsdag i länet

28 juli-onsdag

Utställningsbesök i Hapsal och i länet.

29 juli-torsdag

Sjö- och Fiskeridag

30 juli-fredag

Diverse engagemang i länets alla kommuner.

31 juli-lördag

Blomsterfest med modeshow, val av länets Miss Skönhet. Uppträdanden i slottsparken.

SKOLFEST

26 juli-måndag i gymnasiehuset Wiedemanni gatan nr 15. Alla f.d. elever från Läänemaa Uhisgümnaasium, Ha-

apsalu Gümnaasium, Haapsalu Keskkool, Svenska Gymnasiet och andra Hapsal-skolelever med lärare är välkomna att delta i anslutning till firandet av 75-årsdagen av Läänemaa Uhisgümnaasiums tillblivelse. Omfattande program i gymnasiets lokaler.

Organisator:

Roman Marley

9 Parravano Vourt

Willowdale, Ont. Canada

Utexaminerad år 1938

Kontaktlev i Sverige för skolfestsinfo etc.

Härma Meisner

Färnebogatan 62

123 42 Farsta

tel. 08-604 35 00

Utexaminerad år 1943

Hugo Mickelin

Utexaminerad år 1932

Trettioalets Hapsal.

Något om personnamnen på Rågöarna

Ingeborg Andersen

På 1800-talets början fanns det på Rågöarna få personnamn, därför kunde det i samma gård finnas mer än en person med samma namn och för att skilja dem åt fick man lägga ett adjektiv till namnet t.ex. om det fanns 2 Marior kunde de få heta Lihl Marija och Lang Marija, fanns det 2 Tomas kunde det bli Tomas och Gal Tomas osv.

V i uttalade även namnen på vårt eget sätt och även olika på Lilla (L. R) och Stora Rågö (St. R). Namn som slutade på e på L.R. slutade på i på St.R. t.ex. Mare – Mari, August – Agoste – Agosti, Lisette – Lisäte – Liseti, ä på L.R. blev e på St.R. t.ex. Rosetta – Rosäta – Roseta, Elvine – Älvine – Elvini a blev e t.ex. Johan – Jöhen, Tomas – Tomes.

Betoningen på de olika stavelserna i namnen skilde sig från övriga svensks orters i Estland. Johannes blev Johanes, Rosetta blev Rosäta, Andreas blev Andreas, Pauline – Pålina, Sofia – Sofia osv. Vi betonade alltså första stavelsen i namnet.

De äldsta förnamnen på Rågöarna var för män: Áda, Adam, Adolf, Anders, August, Hindrek, Irja, Jakob, Johan, Josep, Jurgen, Kalle, Mats, Mo-

derus, Oje, Peter, Samuel, Tomas som uttalades med kort o-ljud utom i ett undantagsfall, det var Simas Tomas, som var född i början på 1900-t. som fick heta Tomas med långt o-ljud.

Kvinnorna vid motsvarande tid hette: Ano, Anna, Eva, Gustava, Klara, Lena, Lisa, Magdalena (Madlena, Madle-Madli), Mare-Mari, Mina, Stina, Valborg (Valber), Gertrud (Gätter Kersti (Ri*)).

Senare tillkom namnen: Alexander, Alfred, Andreas, Anton, Erik, Johannes, Kristian, Robert, Mathias (Matius).

Kvinnonamn som tillkom var: Alide (Lide), Astrid, Elfride (Frjide), Elisabeth (Bätte, Betti), Elvine (Älvine, Elvini), Helena, Ida (Ri*), Johanna (Johana), Juula (est), Katarina (Katrina) Maria (Mirija), Olga, Pauline (Pålina),

Karolina (Lina Ri*), Lisette (Lisäte), Lovisa (Lovisa), Olga, Rosetta (Rosäta).

I början på 1900-t. utökades namnen ytterligare, nu tillkom Albert, Algot, Alvar, Arnold, Artur, Axel, Bernhard, Edgar, Edvin, Einar, Elmar, Endel, Erhard, Fridolf, Georg, Gottfrid, Gunnar, Hans, Harald, Harry, Helmar, Herbert, Herman, Hjalmar, Ingvar, Ivar, Juljus, Lennart, Manfred, Nils, Olof, Oskar, Osvald, Paul (Ri*), Ragnar, Ralf, Reinhold, Robert, Runar, Sigfrid, Sven, Valfrid, Valter, Verner, Viktor, Voldemar, Yngve.

De nyaste kvinnonamnen var: Adele (Dele), Agnes, Aina, Alice (Lise), Alide (Lide), Alvina, Armilde, Astrid, Barbro, Conilde, Edita, Edla, Elin, Ellen, Elsa, Greta, Helga, Hilma, Inga, Ingeborg, Irene, Karin, Leontine, Linda, Linnea, Marianne, Marta, Melita, Meta, Mildred, Regina, Rut, Selma, Sigrid, Sofia, Sonja (Ri*), Sylvia.

På 1900-t. tillkom några dubbelnamn som jag inte tagit med. De flesta nya namnen betonades som i rikssvenskan.

*(Ri) = Rickul

Estland – Sverige

Vår gemensamma historia

Presentatör: Hans Lepp, kulturattaché i Tallinn

Den 8 maj invigde Prinsessan Christina utställningen "Estland – Sverige" på Estlands historiska museum i Maarjamäe slott i utkanten av Tallinn.

Utställningen är ett betydelsefullt samarbetsprojekt inom kulturområdet mellan våra båda länder.

Initiativet togs redan 1989 av nuvarande svenska kulturattachén i Estland, Hans Lepp.

Livruskammaren åtog sig sedan med stor glädje att, från svensk sida, sköta samordningen av projektet. Ett 20-tal museer, bibliotek och arkiv som tex Historiska Museet, Nordiska Mu-

seet, Nationalmuseum, Riksarkivet, Krigsarkivet samt Kungliga Biblioteket lånar ut konst och kulturföremål som ur olika aspekter illustrerar de nära förbindelserna mellan Estland och Sverige, med tyngdpunkt på den svenska tiden i Estland 1561-1710.

Den svenska tiden omfattar flera viktiga händelser för såväl Sveriges som Estlands vidkommande.

Under Gustav II Adolfs tid skapades

universitetet i Tartu och kyrko- och skolförhållandena genomgick viktiga förändringar. Den svenska adeln, och då särskilt familjen De la Gardie spelade en framträdande roll i konst och kulturlivet i Estland. I svenska arkiv bevaras ett stort antal ritningar över Jakob och Magnus De la Gardies storslagna byggnadsprojekt i Estland. Men även andra områden belyses i utställningen. Dit hör bl a de estlandssvenska befolkningsgrupperna som fram till 1940-talet levde på Estlands västkust, samt de många livaktiga svensk-estniska kontakterna, vilka växte fram under Estlands självständighetstid.

Livruskammaren ser denna utställning som ett av sina viktigaste projekt genom vilket vi också kan stödja det estniska folkets strävan efter såväl historisk som nationell identitet.

Estland – Sverigeutställningen i Tallinn är öppen under hela sommaren fram till den 31 augusti 1993.

Landhöjningen och svenskarnas bosättning på Ormsö

Martin Ekman

Landhöjningen efter istiden är fortfarande fullt märkbar längs större delen av de svenska och finska kusterna. Även i nordvästra Estland gör sig landhöjningen märkbar. På Ormsö, där terrängen och den omgivande havsbotten är flack, får landhöjningen påtagliga konsekvenser under loppet av något eller några århundraden. Med moderna kunskaper om landets höjning i förhållande till havsnivån kan vi nu ganska väl rekonstruera Ormsös kustlinje vid tiden för svenskarnas bosättning på ön.

Av historiska dokument har man dragit slutsatsen att svenskarna bosatte sig på den då obebodda Ormsö någon gång mellan 1279 och 1337. Blumfeldt (1961) anser att det bör ha varit på 1280-talet, medan Jakobsson (1980) hävdar att det snarare var på 1330-talet. Skillnaden beror främst på att den senare ifrågasätter dateringen 1294 av Hapsals stadslag, i vilken svenskarna inom biskopsstiftet Ösel-Vik tillerkänns vissa sarrättigheter. Att den svenska koloniseringen av Ormsö ägde rum i slutet på 1200-talet eller början på 1300-talet bekräftas av ortnamnen och kyrkobyggnaden. Ortnamnen verkar till stor del vara medförda från Nyland i södra Finland, varifrån koloniseringen huvudsakligen tycks ha skett, och svenskarna fanns inte i Nyland förrän omkring 1250 (Lagman, 1964). Den nuvarande kyrkobyggnadens äldsta del är troligen uppförd omkring 1340 (Karlsson, 1937).

Sammantaget kan vi räkna med att Ormsö koloniserades av svenskarna någon gång runt 1300, där ett fel på

några årtionden spelar föga roll i landhöjningsberäkningen.

Landhöjningen och havsnivån

Den pågående landhöjningen har i Estland, liksom i Sverige och Finland, beräknats med hjälp av upprepade höjdmätningar (precisionsavvägningar) kombinerade med vattenståndsobservationer vid kusten (Ekman, 1986). Ur sådana beräkningar för Estland av Randjärv (1968) och Vallner m fl (1988) kan landhöjningen på Ormsö uppskattas till ungefär 2,7 mm/år. Jakobovsky (1973) uppger att landhöjningen enligt vattenståndsobservationer vid Saxby fyr skulle uppgå till 2,2 mm/år, men detta värde betraktas av honom som osäkert.

Värdet 2,7 mm/år utgör landets höjning i förhållande till havsytan, uppmätt under 1900-talet. Men havsytan själv kan också ändra sig med tiden. Under 1900-talet har klimatet varit mildt, så att glaciärerna har smält av. Därigenom har mängden vatten i världshaven ökat och havsnivån stigit

med ungefär 1,0 mm/år. Detta döljer en del av den verkliga landhöjningen. Under tidigare århundraden var klimatet kallare och någon stigning av havsnivån förekom inte då (Ekman, 1993). Landhöjningen på Ormsö i förhållande till havsytan under tiden 1300–1900 bör därför i medeltal ha varit omkring $2,7 + 1,0 = 3,7$ mm/år. Under 1500- och 1600-talen, när klimatet var särskilt kallt, kan havsnivån till och med ha sjunkit med 1 mm/år så att landhöjningen i förhållande till havsytan då var omkring 4,7 mm/år.

Vi kan för övrigt notera att medelvärdet 3,7 mm/år för landhöjningen passar hyfsat ihop med undersökningar av gamla strandvallar på Hullo-åsen utförda av Jaanusson (1944).

Ormsös kustlinje omkring 1300

Höjdförhållandena på Ormsö är ovanligt väl kända genom de mätningar som genomförts där av Laasi (1940). Hans höjdkarta visar höjdkurvor med intervallet 1 rysk famn = 2,13 m. Det framgår inte exakt från vilken nollnivå höjderna är räknade, men det mesta tyder på att det är från medelvattennivån vid Saxby fyr på 1930-talet.

Med en landhöjning på 3,7 mm/år under de 630 åren mellan 1300 och 1930 finner vi att landet 1300 låg 2,3 m lägre än 1930; tar vi hänsyn även till havsytans sannolika sänkning under de kalla 1500- och 1600-talen blir resultatet 2,5 m. Det betyder att kustlinjen då svenskarna befolkade Ormsö låg 2,5 m högre än den nuvarande kustlinjen på

Fig 1. Ormsös beräknade kustlinje omkring 1300.

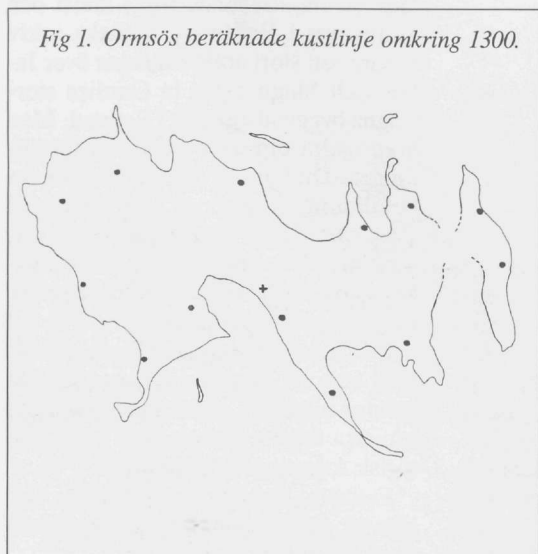
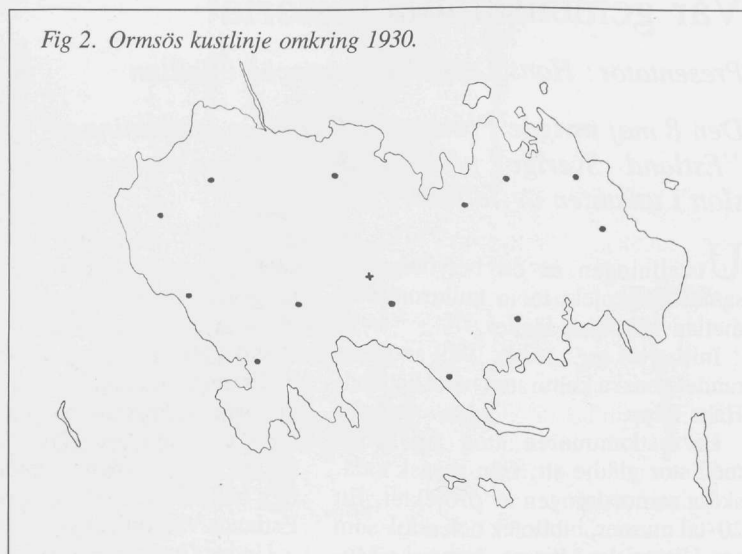

Fig 2. Ormsös kustlinje omkring 1930.

Laasis karta. Felmarginalen i resultatet kan uppskattas till 0,5 m.

Ormsös på detta sätt framräknade kustlinje vid tiden för svenskarnas kolonisering återges i figur 1; jämför med den nuvarande kustlinjen i figur 2. Här har jag även lagt in kyrkan och de 13 byar som kan vara ursprungliga (de byar som finns i 1565 års förteckning). Det visar sig – inte oväntat – att såväl kyrkan som alla byarna från början var placerade vid vattnet. Kyrkan, som idag ligger nästan mitt inne på ön, låg då vid stranden av en skyddad havsvik (av vilken en rest återstår i form av en liten insjö men namnet Prästviken). Området med Söderby och Norrby utgjorde på den tiden vid högt vattenstånd en separat ö.

Det är värt att notera att bebyggelsens ursprungliga höjd över havet i allmänhet var 1 1/2 – 2 m. Detta är just vad som krävs för att skydda bebyggelsen från havets naturliga vattenståndsvariationer, som i vissa fall kan innebära högvatten på 1 m över det normala.

Vattenståndsmärket i Kyrkstenen

På Ormsö finns flera stora flyttblock som transporterats dit av inlandsisen från Finland eller Sverige. Det största av dem är Kyrkstenen ("Kerkstain"),

som är 8×7×6 m och belägen i havet nära kusten nordväst om Norrby. I detta flyttblock finns ett 1851 inhugget vattenståndsmärke. Laasi (1940) har gjort en uppmätning av detta märke och funnit att det 1934 låg 82 cm över medelvattenytan, beräknad ur vattenståndsobservationerna vid Saxby fyr. Han drar därav slutsatsen att märket utvisar ett högvattenstånd. Denna slutsats är dock inte korrekt.

Under 1800-talet, innan man fått bättre mätmetoder, sattes åtskilliga märken ut längs Östersjöns kuster för att man skulle kunna studera landhöjningen. Längs Finska viken gjordes en serie sådana märken från Åland till Dagö av Sjöministeriet i Ryssland på uppdrag av ryska Vetenskapsakademien (Mihajlov, 1888). Märket i Kyrkstenen är ett av dessa. De var avsedda att ange medelvattenstånd, men märkena placerades ofta på en viss bestämd höjd över detta. Med ledning av Laasis uppmätning och vår kännedom om landhöjningen kan vi uppskatta att märket placerades omkring 60 cm, det vill säga antagligen 2 ryska fot, över medelvattenytan.

Laasi hävdar att det skall finnas ett till märke på Ormsö, någonstans på västra sidan. Det bekräftas av de ryska

uppgifterna, som anger att det skall finnas två märken på Ormsö, båda från 1851. Var det andra landhöjningsmärket finns tycks vara okänt. Kanske någon av läsarna vet?

Referenser

Blumfeldt, E: Estlandssvenskarnas historia. I: En bok om Estlands svenskar, 1, Svenska Odlingens Vänner 1961.

Ekman, M: Bestämning av landhöjningen med geodetiska metoder. I Stephansson (red): Landet stiger ur havet, Centek förlag 1986.

Ekman, M: Postglacial rebound and sea level phenomena, with special reference to Fennoscandia and the Baltic Sea. I Kakkuri (red): Geodesy and Geophysics, Publications of the Finnish Geodetic Institute, 115, 1993.

Jaanusson, V: Über die postglaziale Entwicklung der Insel Vormsi in Estland. Bulletin de la Commission géologique de Finlande, 132, 1944.

Jakobsson, S: Osilia-Maritima 1227–1346 – Studier kring tillkomsten av svenska bosättningar i Balticum. Studia Historica Upsaliensia, 112, 1980.

Jakubovskij, O: Studiet av jordskorpan vertikala rörelser på Östersjöns kust (på ryska). Sovremennye dvizenija zemnoj kory, 5, 1973.

Karling, S: Vormsö kyrka. Haapsalu 1937.

Laasi, A: Ormsös landskapsbild. Svio-Estonica, årsbok 1939, 1940.

Lagman, E: Ortnamn och terrängord i Estlands svenskbygd. I: En bok om Estlands svenskar, 2, Svenska Odlingens Vänner 1964.

Mihajlov, V: Tabell över vattenståndsmärken, 1888. (Återgiven i Vetenskapliga arbeten av allsovetiska Astronomisk-geodetiska sällskapet 1991).

Randjäv, J J: Karaktären och hastigheterna hos jordskorpan pågående rörelser i Balticum (på ryska). Sovremennye dvizenija zemnoj kory, 3, 1968.

Vällner, L, Silvee, H, Torim, A: Recent crustal movements in Estonia. Journal of Geodynamics, 9, 1988.

Orole-hajt ute hins-riike

(På Nuckömål)

Huss var e rät, bärja än bekantan man främ vän färgal häim-traft tå ve stäitt oporaror opa gattna, so dö sja fjordost inga ar djörer e rikolvelde än nora flit-rata svalo å svulte täklinger?

Ja sto e villräe håla ja sköld svåra. Han var kanske onajdor mä mitt nokah-lapor. Bara färfor ja laj saj noa sa en än en had have gutt märrro främ min "minner". Ja svåra ättorst å sa än ja nö var såvet gläimskendor än ja äldre bäst änt kam e hoare ar djörer än noan bräms å skittfluor. Baket he svare so min fråar lite öndolendor ut å ve bärja nö språk om världsvaraningana.

Bara doast, just som ja hålt tel te svälge ajn togg mä koka hinsäigg, kam ja te tänke opa hins-orolehajte e Bak-velde.

Än da baket grutvordn gick ja ut opa mjuk opp bajna. Bäst som ja stajv å främ storvegen in opa än mjoan skostig, herd ja eitt färskräklet hins-kaklas. Ja var säkror opa än noen hålt tel te hlaft henaar. Bara tå ja had kome nära gårsgrinde sonst dor inga hins-hlaftas. He som ja so var än storan skock henaar som kakla å flakra åtor å fram eve

gårdn å so ut som dor had dedsfrösa. Mitt e skocken sto ajn vrisota mänske mä stor feittrollar om live å ropa: tipe-tipe, tipe-tipe. Bara hinse lidst grill änt opa hånas tipjande. Ättorst bärja a gå vålde länglet mot lävarae å satst ner opa färustrappa.

Om varman å flomana gjord än hinsstillarn blaj duskat å tarva hojlas, gjord varman ingeting ätt hinse. Tåm ränd å kakla uta opphåld. Nö fick ja mä klart färe me hankfäre dor var hins-kri. He var hånas som had fäe tole rännas-il opa se än e var som en skuld ha fäe han honat ute se. Han to allandes kosa mot tår ävrast henana, tår som had sterst krunana å brokatas färana. Bara hans mång bruor, som vor så räddar färe en, vor farskar. Just som en var säkror opa än en had ajn unde klonana, gjord hån toke bara än farten kniks ätt sia – å tår sto hånas mä skamme å blaj maer å maer fulldor mä ilske. Han var så argor än pusan unde häko kupa som opa ajn pågg.

Ättorst so e tärpa ut som hånas had bärja färstä än en had vare fätrator som bara ränd baket tår fiksast henana. Han

lad nö ut än nia kösch å sterd mot ajn lihla kruttata hen som gick å hacka färe se sålv. Änt vajt ja om a änt hårka ränn unda kavalern häldor om a änt villd ränn unda, bara tår fick en sja ättorst som en vild.

Bara he blaj ätt vålde stakat brolap, hån var no änt e hans smak. Å nö var n än arga. Noatmod mot n skåka tritn ör kroppen. Han tråva rät in ute än storan dinge-roka bakom näiggårdn å satt e gång te spark mä sin stor klonar såss än dinge-kutta fluo ut eve hajle hoan som stor skjorar.

Tå henana nö so än hånas var så opp-tae mä dinge-brajas, bärja dor känn se säkrar å fingor åtor sin aptit. Somlar bärja pick e jorde, somlar gingo te hins-målde – bara hån var tom. Henana herst bude å nicka mä huena å skoa mot trappa – tår satt hinsstillarn mä såss-pusan brajver se å snarka!

Håla kan man sja lär se främ hisa historia! Ja håla ana, än sa lagen gäldor färe hånas som färe bölln – å ong männe: han som allandes fäftar tel te få skällkuda, får ättorst naj se mä skitorompa.

Elmar Nyman

*Karja kyrka på Ösel.
Den är en av de många
medeltidskyrkorna på ön.*

Gustav Ränk

Två sällsamma paralleller mellan estniska och svenska folkberättelser

Sedan tidiga pojkar minns jag ett par berättelser, skildrade av min mormor på Ösel, som i högsta grad överensstämmer med två svenska berättelser. Jag är intresserad av, huruvida det finns några likheter med dessa sägner även i estlandssvenska berättelser.

A 1, Ösel, Karja socken

En gång för länge sedan hade en pojke och en flicka från Karja kyrkby kommit överens om att röva ägg från en kyrkokaja (et. kirikuhakk), vars bo låg i en glugg i väggen bredvid klockluckan i takgaveln. För att nå upp till boet tog pojken ett långt bräde och stack dess ena ända så långt ut genom klockgluggen, att han kunde stå på den och plocka ut ägg ur boet i sin mössa. Under tiden skulle flickan för jämviktens skull sitta på den andra ändan inne i kyrkvalvet.

Till att börja med gick allting planenligt. Men så snart flickan fick veta, att det fanns flera ägg i boet, började hon kräva halva bytet. Då pojken inte ville höra talas om detta krav, sprang flickan bort från sin brädända och lät pojken falla. Men han hade turen med sig: i fallet hade hans långrock blåst upp sig till en fallskärm, som låtit honom landa "på stående fot", med mössan med äggen i handen. När så flickan uppe i klockgluggen såg detta och upprepade sitt krav på halva bytet, fick hon genast nerifrån marken pojken svar: "Det får du inte!"

A 2. Motsvarande kan berättas från Hjalmar Bergmans "Markurells i Wadköping"

För kanske hundra år sedan skall det ha funnits en gosse Markurell och en gosse Barfoth i staden, båda gymnasister. En dag skall gossen Barfoth ha sagt till

Markurell: "Om vi går upp i kyrktornet och sticker ut en plankan genom östra torngluggen och om du står innanför och håller plankan och om du lovar att inte släppa den, så skall jag gå ut på plankan och ta kajans ungar". Gossen Markurell gav genast med hand och mun löfte att vara honom behjälplig; en lämplig plankan bröts loss från ett bakomliggande uthus och planen verkställdes till punkt och pricka. När nu Barfoth krupit ut och rest sig på knä på plankan, som sviktade en smula, frågade Markurell hur många ungar det fanns i boet. Det finns tre, blev svaret. Och hur vill du, att vi ska kunna dela tre ungar mellan oss, frågade Markurell. Barfoth svarade: Eftersom jag löper den största risken och har det mesta besväret, är det rättvist, att jag får två och du en. Markurell genmälde: Jag vet inte om det är rättvist eller ej, men jag vet, att om inte jag får alla tre ungarna så släpper jag plankan. Här om tvistade de en stund och Markurell sökte beveka sin kamrat genom att låta plankan guppa upp och ner som ett gungbräde. . . Men Barfoth var obehjälplig, och när Markurell förstod detta, släppte han plankan.

Nu är att märka, att den tidens gymnasister, eller djäknar, som de kallades, ständigt bar fotsida kappor. När Barfoth föll, fyllde vinden genast hans kappor och gjorde därav en sorts ballong. Med en kajunge i vänster hand och två i höger seglade Barfoth, följd

av den ilska kajflocken, tvärs över klockargårdens tak mot skolgården, där han hamnade i en hög alm, varifrån han kunde ta sig ner på marken. Men denna underbara räddning skall så ha förkrossat Markurell, som åsåg den från tornfönstret, att han icke kom sig för med att kräva ens den kajunge, som dock rätteligen tillhörde honom.

B 1, Ösel, Kaarma kyrka

Här spelades huvudrollen av en luffare vid namn Kuk-Jaen, som bland annat hade rykte om sig att vara "ögonförblindare" (est. silma-moondaja). Mitt emot kyrkan, på andra sidan vägen, fanns en krog, vid vilken kyrkobesökare brukade ställa upp sina fordon och utfodra sina hästar. Till besökarna sålde sig ofta även Kuk-Jaen, för att skoja med de lättrogna människorna, som gärna gav honom en klunk öl vid krogdisken.

En vacker söndag före gudstjänsten ville han bevisa, att han kunde krypa igenom en tjock ekstock som låg bredvid staketet nära krogen. Inför intresserade bickar satte han genast igång: lade sig ned på marken med huvudet mitt emot stockändan och snart kunde alla se, hur han började försvinna in i stocken. Hans fötter var ännu synliga, när två "läsflickor" (konfirmander, est. le-eritüdrukud) kom springande förbi. Deras ögon var ännu obländade och därför ropade de genast: Kan ni inte se, han kravlar ju ovanför stocken. När karlen hörde detta, replikerade han genast: Detta ska ni få ångra! I och med detta var även flickornas ögon förblindade.

När de efter de andra läsflickorna i kyrkan närmade sig altaret för att ta emot prästens välsignelse, tycktes det dem att de vadade i allt djupare vatten. Det tvang dem att mer och mer skörta upp sina klänningar, så att de slutligen kom att stå halvnakna inför församlingens förvånade ögon.

B 2, Västergötland, Saleby socken

I denna socken vandrade en trollkarl, Hans Ola, omkring. Han var känd bland annat som "ögonförblindare". En gång ville han demonstrera sin förmåga att kunna krypa igenom en stock som låg på marken. Snart såg alla att han gjorde detta, så att saften pressades ut ur stocken.

En främmande kvinna, som råkade gå förbi, stannade upp och sade: Ser ni inte, att han kravlar utmed stocken. Då blev Hans Ola arg och svarade: Detta skall jag inte glömma. När så kvinnan lämnade platsen såg man att hon började dra sina kjolar högre och högre upp under armarna. Hon trodde sig nämligen gå i vatten, som steg allt högre. (Nordiska Museet, Etnologiska Undersökningar)

Svenskbyborna och kriget

När Hitlertyskland angrep Sovjetunionen sommaren 1941 bodde det cirka 340 svenskbybor i Gammalsvenskby och de angränsande tyskbyarna. Krigsutbrottet kom mycket överraskande, inte minst för Stalin själv. Fyra svenskbypojkar hade tagits ut till militärtjänst 1940–41 och kom därmed att strida i Röda armén i krigets inledning. De fyra var: Karl Utas (f 1921), Andreas Utas (f 1921), Kristian Annas (f 1907) samt Emil Utas (f 1920). Kristian Annas var radiotekniker, medan de andra var meniga soldater. Emil Utas lyckades så småningom rymma och ta sig över till den tyska sidan.

Redan i mitten av juli månad beordrades ett femtiotal personer från området ut till att gräva skyttegravar och anlägga stridsvagnshinder i närheten av tyskbyn Kalinindorf (tid. Gross-Seidemenucha). Efter ungefär tre veckor kom alla lyckligt tillbaka. Den 13 augusti kommenderades så alla män i åldern 15–55 år ut från byarna. De skulle evakueras österut undan tyskarna. De flesta lyckades rymma undan efter något dygn och återvända till sina hembyar, men från Gammalsvenskby försvann 14 män spårlöst österut. Bland dem fanns svensken Henrik Knutas (f 1912). Efter några dagars strider tågade den 25 augusti 1941 tyska elittrupper från Waffen-SS in i byarna i Gammalsvenskbydistriktet. Till att börja med hälsades tyskarna som befriare av Ukrainas invånare, såväl tyskar och svenskar som ukrainare. De tyska kolonisterna klassades som "Volksdeutsche" och till dessa ansågs även svenskbyborna höra. Undan för undan stod det dock klart att tyskarna inte tänkt sig att genomföra några förändringar i styrelseskicket jämfört med sovjettiden. Kollektivjordbruken bestod till böndernas besvikelse. Vidare stötte sig framförallt Waffen-SS med de ofta varmt troende tyska invånarna här. Den anti-religiösa framtoningen hos dessa råbarkade elitsoldater väckte anstöt hos såväl lutheraner som menoniter och katoliker. Svensken Kristian Wilhelmsson Utas utsågs till kommunalordförande i Gammalsvenskby.

Som ett öppet sår i Gammalsvenskby var fortfarande minnet från den hemska terrorn under de värsta Stalinutrensningarna 1937–38. Ett tjugotal svenskar hade förts bort till en säker död då. Kvar i byn fanns nu flera av dem som samarbetat med GPU (KGB) och angi-

DEL I: 1941–43

vit andra. Ett par unga män vars föräldrar tillhörde 30-talets offer gick vintern 1941–42 runt med en lista för att samla underskrifter till anklagelseakt mot framförallt tre män: Julius Teodorsson Annas, Petter Kristiansson Utas och Mitjka Krakovskij. Petter Utas som varit kommunalordförande 1937–38 togs först. Efter en summarisk rättegång sköts han av tyskarna en bit utanför byn Schlangendorf. Något senare ställdes Julius Annas och Mitjka Krakovskij inför rätta i staden Berislav och dömdes till döden även de. De skulle avrättas genom hängning i en galge som rests snett utanför kyrkan i Gammalsvenskby. Julius Annas som var folktysk skulle dock skjutas först, för att sedan hängas upp. När han fick se galgen försökte han dock fly, men sköts då av det folktyska gendarmerna som skötte avrättningen. Anhöriga till de tre som avrättades finns fortfarande i livet i Ukraina idag.

Mitt under brinnande krig genomfördes en grundlig dokumentering av de tyska byarna i Ukraina. Riksministeriet för de besatta östområdena (RMO) tillsatte en specialavdelning, Sonderkommando Dr. Stumpp. Denna avdelning gjorde ett mycket grundligt arbete, bland annat i Gammalsvenskby. Mantalslängder, äktenskaps- och nativitetsstatistik m m finns samlat från denna tid. 1943 tvingades tyskarna retirera undan Röda armén. I september tvångsenrollerades alla manliga folktyska invånare i byarna här i Waffen-

SVENSKBY SIDAN

SS. De hann dock aldrig rycka in innan evakueringen av folktyskar från Ukraina började under hösten detta år. Under namnet "Die Schwarzmeeraktion" skulle alla tyskar (inklusive svenskbyborna) transporteras till Warthegau i Tyskland. Svenskbyborna beordrades lämna sin by den 26 oktober 1943.

Ukrainaresa

En resa till Ukraina kommer att genomföras den 14–21 juni. Eventuellt kommer en liknande resa att anordnas i september. Arrangör: Gunilla Martis-Linder, tel. 08-661 67 13.

Romadagen

Söndagen den 1 augusti äger svenskbybornas årliga samling i Roma på Gotland rum. Det börjar med högtidlig gudstjänst i Roma kyrka kl. 10.00. Därefter sker samlingen i kyrkan. Medtag kaffekorg eller besök serveringen i Svenskbygården. Alla – svenskbybor, såväl som estlandssvenskar och övriga intresserade – är varmt välkomna. Ytterligare upplysningar: ordf Karl-Olof Hinas, tel. 0498-330 01.

Huskvarnadagen

Söndagen den 8 augusti äger svenskbybornas årliga samling rum i Huskvarna. Samling vid Huskvarna kyrka för gudstjänst kl. 11.00. Efter detta sker samkväm kring kaffe. Alla är varmt välkomna att delta. Ytterligare upplysningar: Marta Rådström, tel. 036-13 36 82.

Kyrkan i Zmejevka (Gammalsvenskby): svensk gudstjänst hösten 1992. Foto: K. Knutas.

Sigrid Abrahamsson i sitt hem i Vaxholm.

Det viktigaste är ett eget hem...

Den här berättelsen börjar några generationer tillbaka med att två estlandssvenska ungdomar flyttade från var sitt håll in till Reval. De kom från Spithamn respektive Höbring. I Reval träffades de på ett av estlandssvenskarnas bönemöten, vilket resulterade i att de så småningom gifte sig. Deras namn var Lena Okerman (1868–1952) och Adam Heldring (1870–1969). De fick snart två barn, båda flickor, den första föddes 1901. Den andra som föddes 1903 döptes till Sigrid och det är henne den här berättelsen handlar om.

Adam Heldring fick en tjänst som kyrkvaktmästare/värd i svenska kyrkan på Riddargatan 9. Familjen hade efter första världskriget sitt hem i samma byggnad som S:t Mikaelsskyrkan. Detta gjorde att flickorna växte upp i Revals svenska församling. På söndagarna var den naturliga sysselsättningen att gå till söndagsskolan och där lånade flickorna svenska sagoböcker på biblioteket. De läste med förtjusning om prinsar och prinsessor.

Sommarloven tillbringade Sigrid ofta i Höbring och ett par gånger hos sin morbror och en jämnårig kusin i Spithamn. Kusinen hette Hilda Okerman (född 1904 och undertecknads mormor) och bodde på Sävsregården. Här bodde flera generationer och flickorna fick hjälpa till bla med att valla fåren.

Det var mycket som var ovant och "bonnigt" men visst var det härligt för en storstadsflicka som Sigrid att få komma ut på landet. Vänskapen kom att bestå även efter det att Hilda gift sig med Herman Söderholm (från Gutånäs) och bosatt sig i Spithamns skolas. Både Sigrid och hennes föräldrar kom då och då och hälsade på.

Sigrids pappa var en av dem som tog aktiv del i att de syften som det nybildade SOV kämpade för, fick fäste och en bra grogrund i Reval. Sigrid var sex år gammal när SOV bildades. Det fanns två samlingspunkter i Reval för svenskarna, dels svenska kyrkan men också det Heldringska hemmet. Var man i stan och fick en stund över så gick man till kyrkan och Heldrings.

Sigrid gick i tysk flickskola. Där lärde hon sig bland annat estniska, ryska, tyska och franska. Svenska lärde hon sig hemma och på de kurser i svenska som ordnades av Svenska Odlingens Vänner. Dessutom lärde sig Sigrid, i tyska skolans anda, att sy och brodera vackra handarbeten. Efter avslutad skolgång blev Sigrid övertalad av Hans Pöhl att ta anställning som lärare på Ormsö. Det var nog inte så lätt för en 20-åring att plötsligt vara lärare och gott föredöme för tex de halvstora Ormsöpojarna i Hullo. Sigrid längtade tillbaka till stadslivet och fick snart en tjänst inom det estniska postverket. Där arbetade hon till nyss 40 fyllda då hon blev tvungen att lämna allt och "flytta" till Sverige.

Ödesåret 1943

Sigrid, som då hette fru Noter-Tamm, fick plats ombord på "Trina", den sista båten med estlandssvenskar, som fick komma till "det gamla hemlandet Sverige". Inte nog med den svåra upplevelsen att i praktiken lämna allt så blev Sigrid tvungen att uthärda den outhärliga smärtan att hennes man blev kvar på kajen. Hennes förhoppning var trots allt att han skulle komma efter senare, men det blev inte så.

Det svåraste med att komma till Sverige var att familjer splittrades, antingen före avresan eller vid framkomsten. Sigrid fick ett arbete som hembiträde i Göteborg, men oroade sig mycket över att hon inte själv kunde ta hand om sina gamla föräldrar. De hade visserligen fått bostad på ett äldreboende i närheten av Varberg, men kände sig vilslna och övergivna där.

Sigrid bytte arbete och fick plats på ett sanatorium. När hon sedan fick veta att Kustbohemmet skulle öppnas på Ramsö sökte hon arbete där. Sigrid fick anställning och fanns med redan från starten. Även Sigrids föräldrar var bland de första som fick komma dit. Det blev ett hem speciellt för estlandssvenskarnas äldre generation och här kom dialekterna och de gamla traditionerna att leva kvar. Det var ett krävande arbete med de gamla. Men en sommar minns jag i alla fall att hon kunde slita sig och få ledigt och komma till ön Eknö i Västerviks skärgård där min mormor Hilda och hennes man Herman Söderholm fått lärartjänster. Mormor hade hand om syslöjden och hemkunsken i den stora, fina skolan som byggdes 1949. (Jag tillbringade åtta minnesvärda sommarlov hos mina morföräldrar, som ju också var lediga på skolloven.)

Som närmaste granne till Kustbohemmet låg ett mycket välrenommerat segelbåtsvarv och när dess ägare, en

viss Sven Abrahamsson, en gång hade ärende till Kustbohemmet, tändes den gnista som är anledningen till att Sigrid blev kvar på Ramsö även sedan Kustbohemmet lagts ner.

1949 blev Sigrid åter husmor i eget hem. På varvet byggdes många olika, vackra träbåtar bla exklusiva segelbåtar som beställdes för att användas vid kappseglingar och dylikt. Umgänget var livligt och Sigrid var fullt sysselsatt med olika praktiska göromål.

En sommar var vi, mormor, morfar, mamma och jag på Ramsö och hälsade på hos Sigrid och Sven.

Sigrid förknippar jag därför med sommar och sol och härlig ledighet. Eftersom Hilda tyvärr dog redan 1965 blev jag tidigt "mormorslös". I tankarna och ibland även i praktiken har Sigrid fått ersätta henne som en länk till en svunnen mytomspunnen (o)verklig het i det okända landet på andra sidan Östersjön.

När Sven och Sigrid sålde varvet och pensionerade sig flyttade de till ett centralt beläget radhus i Vaxholm. Redan under Ramsötiden var Sigrid aktiv i Röda korsets syförening och nu kunde hon ta ändå mera aktiv del i föreningslivet i Vaxholm. Sigrid har ägnat många timmar åt att sy och virka fantastiska handarbeten som medlem även i kyrkans syförening. Gymnastik en gång i veckan har det också blivit, vilket troligtvis bidragit till att hon är så spänstig.

Sigrid – en härligt vital jubilar

Radhuset där Sigrid numera bor ensam (Sven dog 1982) är ofta besökt av gäster. Resultatet av ett alltid glatt och vänligt uppträdande trots ett strävsamt liv med många inslag av ideellt arbete kunde avläsas i den mängd uppvaktande som strömmade till Sigrids hem den 24 mars. Huset fylldes av en jämn ström med uppvaktande vänner från kl 13-18. Alla blev väl omhändertagna och trakterade av påpassliga hjälpredor och jubilarer var strålände i sin nya tomatröda dräkt.

"Jag har då aldrig blivit så uppvaktad förr i mitt liv", sade Sigrid på en av sina tackbjudningar efteråt. "Men så har du heller aldrig fyllt 90 tidigare" blev den fyndiga kommentaren av en av de kvicka väninnorna som hon är omgiven av.

Med dessa rader har jag velat berätta ett stycke anonym kvinnohistoria och även på detta sätt hylla min fantastiska "reservmormor". Trots att Sigrid just i år är dubbelt så gammal som jag, så har vi mycket att prata om och inte minst broderiet är en viktig länk oss kvinnor emellan.

Agneta Klitter

(Med rötter i Spithamn och Blekinge)

LÖUSMAN LARS Å KRIM-KRI

(Ormsömål)

*Lösman Lars ägd ain ilh sve
å lid inga ne.*

*Han hav migg, som band å spann
ått sin bån å man.*

*Aldor sasst hån ner assflat,
å änt fattast mat.*

*Ges han gav, å Ges han to.
He var lösman's tro.*

*Artonhondra fämtefäm
fick Lars grill ånt sväm.*

*Från sitt finstor so han skin,
tai sprängd min opa min.*

*Man än ängolsman satt fast,
Stapoln to hans fälk å last.*

*Mastena skiöut rissn å,
han laid ånt ain rå.*

*Lösman Lars sto tär å tänkt:
"Hitt har Ges åss skänkt.*

*Höum kan ligge här å soa,
ja måst tit å skoa.*

*Främänd män tarv hälp e ne,
gäva hälp, såss e vänn se.*

*Ja ska siul te Stapoln ut,
te da slut te skiut."*

*Krutte var iu ganska våt,
tårk e blir no svårt.*

*Bäst å fir ner ruppa full,
kustar inga tull.*

*Ja tar häringa te småka,
he e ändå mäst saltlåka.*

*Mäsingsgilse kanske råst?
Vin e bra mot tårst.*

*Stapoln to än krunas båt.
Man ain månskingsnåt*

*kan du si allt buttnblänk
som är krigsmans skänk.*

*Lösman Lars kom haim te se,
tent som fårr mä svaitt sitt bre.*

*Ges han gav, å Ges han to.
He var lösman's tro.*

Sven Ahlström

Svibyborna på Ekebyhovs slott

Enligt inbjudan i bla föregående Kustbon hade 55 intresserade den 3 april 1993 kommit till Ekebyhovs slott, Ekerö. Detta slott började byggas 1673 av fältmarskalken, greve Carl Gustaf Wrangel. Greven hade elva år tidigare köpt Ekebyhov av riksmarskalken, ståthållaren Claes Carlsson Horn, som omkring 1606 bildat ett säteri på Ekerö.

Svibybornas program började med att ekeröbon sedan nästan femtio år tillbaka – Birger Appelblom från Sviby Petesa – berättade om sina minnen från Ekerö. Han lämnade sedan ordet till konstnärinnan Veronica Cornils, vars utställning pågick i galleriet på slottet. Hon berättade om Ekebyhovs slotts historia. Därefter leddes sammankomsten av Algot Slät, nyligen vald ordförande för Sviby Byalag.

Ordet gick vidare till ordföranden i Ormsö Hembygdsförening, Lars A Lindström. I ett långt anförande informerade han om dagsläget kring Ormsö och om vad varje byalag skall engagera sig för. Kaffe med dopp följde. Under pausen vandrade vi runt inne och ute och fortsatte sedan i samlingsalen.

Främst gällde det frågan om Norjasättlingarnas bostadshus i Sviby. Arvingarna, med äldsta barnet Katarina Wikström-Beckman (f. 27/5 1902 i spetsen, vill som gåva överlämna huset till byalaget efter det egendomen återlämnats till arvingarna. Det stora bostadshuset skulle efter reparation och renovering vara lämpligt som vandrarhem för resande till Ormsö. Men för uppställningen erfordras medel, om än de närvarande svibygårdarnas representanter med handuppräknade var villiga att bidra med föreslagna tusen kronor var.

Resande ormsöättlingar: räkna med kommande upprop för allmänt bidrag när renoveringens kostnadskalkyl klarnat.

Efter Ekerömötet har en skrivelse tillställts AS "West" i Hapsal, som är "förvaltaren" av huset, med anhållan om återlämnande till rätte ägarens arvingar för att kunna påbörja reparationsarbetet.

Hugo Mickelin

Svibypojkarna på Norjas förstutrappa 1933. Längst till vänster Johan Wikström, Norjasfolket Anders och Katarina Wikströms ende son, som stupade på Ösel 1944. Av de sju döttrarna lever ännu fyra, som är bosatta i Stor-Stockholm. Nästan intill Johan sitter undertecknad "med hatten på".

HAPSAL

Här poserar Herman och Hilda Söderholm framför bussen, som gick mellan Hapsal och Spithamn, utanför skolhuset i Spithamn. De båda chaufförerna har tagit med sig sina fruar för veckans sista tur och räknar med att tillbringa helgen i Spithamn. Husrum och p-plats för bussen fick de hos Petorsa. Chaufför nr 2 (avbytare) står bakom kameran (Ur "Skolhusmeres" album). Fotot är från 1930-talet.

Det var en gång en pojke och en flicka, som vuxit upp i samma trakt. De hade lekt tillsammans som barn, de hade besökt samma skola och konfirmerats av prästen i sockenkyrkan. Pojkens namn var Adam och flickans Marrie. Ingenting var naturligare än att de två, när de väl blivit vuxna också skulle gifta sig med varandra. Så skedde också. Båda tyckte nog att de förunnats en alltför kort ungdomstid, men sederna var nu sådana, att man gifte sig ung. Innan de ingick äktenskap, skulle de båda ha lärt sig mångahanda hantverk, var och en inom sitt område. Äktenskapet blev lyckligt, skulle man kunna säga. De fick många barn, både söner och döttrar. Eftersom tiderna var svåra och tegarna magra, även om ren svält inte förekom, kunde farsoter lätt skörda liv, och endast fyra av barnen nådde vuxen ålder. Barnen fick liksom sina föräldrar en gång lära sig samma sorts hantverk, traditionerna gick i arv, och mycket mer att ära fanns inte.

Adam hade på känn, att tiderna kunde bli ännu svårare längre fram, när barnen hunnit bli vuxna. Han beslöt därför att bygga en båt, som han kunde ha till fiske, tid för nöjessegling fanns naturligtvis inte, sådant kunde den som ägde mycket kosta på sig. Adams farhågor gick i uppfyllelse och det med råge. Det stora kriget bröt ut, och folk talade sinsemellan om Gog och Magog och Harmagedon, ty många hade läst sin bibel och försökte nu tolka tidens tecken i sin uppgivenhet. Det onda blev mer hanterligt, ifall man lyckades sätta namn på de makter, som stod mot varandra. Det visade sig nu, att Adams förutseende blev till välsignelse. Båten som han hade byggt många år tidigare kom nu till användning, när han skulle rädda sönerna undan kriget och döttrarna från än värre olyckor.

Men ack och ve, hans barndoms-kamrat och kära make fick inte plats i båten. Hur man än trängde ihop sig, fick gumman inte plats. Men hon sa: "Min käre make och mina älskade barn, bry er inte om mig. Jag börjar bli gammal och det är bara du, min make, som känner vägen till det främmande landet. Det enda som betyder något är att våra barn kommer i säkerhet. Så res ni nu med min välsignelse, och om Herren vill, kommer vi förvisso att återse varandra, när den dagen kommer. Lova att inte glömma bort mig utan tänk på mig, som jag tänker på er. Glöm inte heller det gamla vårdträdet hemma på gården i vars krona vinden, den långväge vandraren, sjöng om de osedda länderna och de främmande folken, när ni var små. Glöm inte sången, ty där ord skiljer, förenar sången."

Tanken på att modern som offrat

mest för allas välfärd ensam skulle bli kvar, fick deras hjärtan att darra. Men Adam satte segel, och båten sköt fart, och snart hade den låga kustlinjen sjunkit under horisonten. Man var på väg mot främmande land och ett nytt liv.

Allting gick flyktingarna väl i händer i det nya landet, ty de var rejält folk, som alltid gjorde rätt för sig. Visst kände man sig stå utanför den etablerade ordningen, och känslan av främlingskap gnagde. Självförtroendet sviktade. Man saknade den gamla bygemenskapen, som en bättre materiell standard på intet sätt kunde avhjälpa. Det var som om en naturkraft drev kuster-

Borta var den ljusa ron, som nu var ersatt av himmelshöga furor, och en del av träkorsen saknades. Många goda händer hade gjort sitt för att restaurera gravarna, men hur man än letade, kunde man inte återfinna kvinnans grav. Man sökte i skogarna, i hagarna och längs stränderna, men ingenstans fann man spår efter den gamla. Kanske var det helt enkelt så att hon fanns i vinden, som fick träden att susa eller i vågorna, som rasslande rullade över strandgruset. Kanske fanns hon på åkerns eller på ängen, där generationer gått med skära och lie. Kanske fanns hon i de väldiga grå och röda flyttblocken, som

SAGAN OM MARRIE OCH HENNES BARN

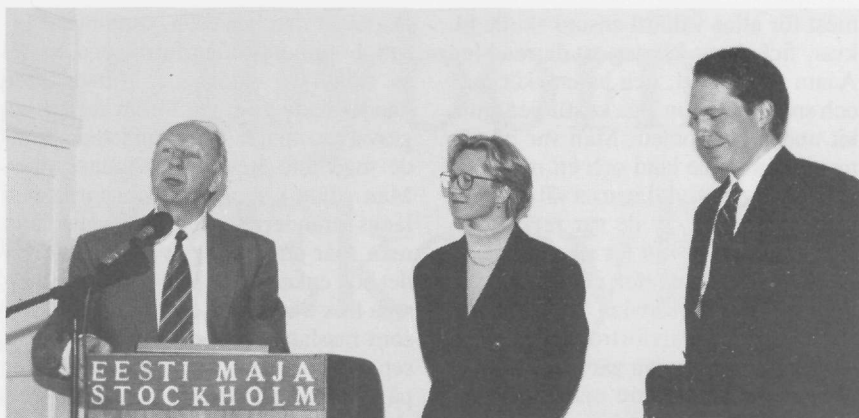
Sven Ahlström

nas och öarnas friborna folk in till städerna. Visst saknade man de fria horisonterna hemma, men man kom trots allt att åter leva nära varandra som urbaniserade bybor. Så blev Marries barn på rekordtid stadsbor i det nya landet. Barnen bildade familjer, nya generationer växte upp och sägnen om den gamla kvinnan, som inte fick plats i båten då för länge sedan hade nu fått något av soluppgångens skimmer över sig. Åren gick, och till sist inträffade undret, ty även onda sagor har ett slut. Den som ville kunde nu utan fruktan återvända till det gamla landet. För många blev det som en återfödelse. Det enda man dittills sett var gulnade fotografier, men man hade hört desto mera berättas om det förgångna. Mest hade man hört om den gamla kvinnan, som uppoffrande lämnat plats i båten för att hennes barn skulle nå räddningen bortom havet. Den första plats där man sökte kvinnan var naturligtvis kyrkogården, som nu hade ändrat utseende totalt.

inlandsisen en gång bar på sin rygg under sakta vandring från norr och nordväst. Gumman var och förblev borta.

På platsen där Marrie enligt traditionen en gång hade verkat och fostrat sina barn, hade ogräset nu tagit över. Men där växte också de ljuvligaste blomster, som de unga flickorna nu plockade och prydde sig med. Precis så måste Marrie ha gjort, när hon var i deras ålder. Solen bröt fram och klangen från kyrkklockan flög som förr över landet. Man var åter hemma.

Att tjäna, att avstå från det mest självklara utgör de stora trendbrotten i historien. Man kände ödmjukhet inför allt det som anmodern samlat i sin stora famn, sedan hon för första gången steg upp ur havet. Man lovade därför att som sin yttersta vilja ha henne i åtanke som förkroppsligar det biologiska arvet. Ansvaret att rädda och bevara detta arv undan glömskan åt nya släktled är en uppgift, som ännu inte är avslutad. Marrie kallar åter på sina barn.

Frv SOV:s ordförande Sven Salin, och gästtalarna Christine Sjögren-von Sydow, Stockholm och Alar Olljum, Tallinn.

Årsmöte i Eesti Maja den 17 april 1993

Som förstagångsbesökare på SOV:s årsmöte slogs jag genast av den gemytliga och positiva stämningen. Alla hälsade hjärtligt på varandra och som den yngsta av alla närvarande blev jag noggrant utfrågad om vem jag var och vem jag var släkt med. Som Stockholmsbo känns det konstigt och fantastiskt att höra att människor jag aldrig tidigare mött, kan berätta allt om min mors familj. Jag kände mig mycket välkommen, som representant för den yngre generationen.

En representant från estniska utrikesministeriet, Alar Olljum, och en representant från svenska UD, Christine Sjögren-von Sydow, stod som gästtalare denna dag.

Alar Olljum är född i Vancouver, Canada. Hans mor är Iréne Olljum, född Dyrberg i Bergsby. Hans far heter Rudy Olljum född i Rapla, Estland. Alar arbetar idag som kabinettssekre-

rare vid det estniska utrikesministeriet. Alar gick ut som förste talare. Han började med att berätta om den betydelse estlandssvenskarna har haft för Estland i det historiska perspektivet. Alar poängterade också att vi även idag spelar en viktig roll för den fortsatta utvecklingen. Estland är på väg åt rätt håll och de flesta i landet är mycket positiva och ser ljusst på framtiden. "Vi

har mycket att tacka Sverige för och det stöd vi får från er", sa Alar och menade att allt engagemang, även det från SOV och dess medlemmar, är viktigt oavsett vad eller hur mycket vi gör.

Christine Sjögren-von Sydow är född i Stockholm. Hennes mamma heter Ingrid, och är född Dyrberg i Bergsby. Idag arbetar Christine som departementssekreterare på den baltiska avdelningen vid svenska UD. Christine berättade engagerat om vad Sverige gör för de baltiska länderna, men framför allt för Estland. "Estland har historiskt sett stått Sverige mycket nära och det är därför naturligt att landet är prioriterat av regeringen", sa Christine. Hon fortsatte med att berätta om det mångfacetterade samarbetet mellan Sverige och Estland. Framför allt bistår UD med politiskt och tekniskt kunnande och övrig kunskapsöverföring.

Det är dock inte endast UD som agerar utan även organisationer och kommuner. Ett exempel på samarbete är sk vänorter som tex mellan Haninge kommun och staden Hapsal.

Alars och Christines anföranden var inte bara lärorika utan också mycket förhoppningsfulla. Inte minst ur den aspekten att de båda är bevis för att den yngre generationen engagerar sig i Estland och estlandssvenskarna med dess historia och fortsatta framtid. Dessutom märktes en iver i publiken att få hjälpa till!

"Det är gott gry i estlandssvenskarna! Vi har alltid kämpat bra. Det är gott att veta att det finns minst två duktiga ungdomar på viktiga positioner. Och att de är barn till estlandssvenskar är det bästa av allt", sa en vän till mamma efteråt.

Elisabeth von Sydow

(Syster till Christine och kusin till Alar samt medlem i Svenska Odlingens Nya Generation och tidningsgruppen.)

Årsmötet inleddes med ett uppskattat program, som utöver det ovan refererade bestod av att hälsningar framfördes från SESK genom Vive Kari samt representanter från Estlandsvännerna i Finland och Vänskapsförbundet Sverige - Estland.

SOV:s ordförande Sven Salin ställde några kluriga frågor till Alar och Christine innan det var dags för de sedvanliga årsmötesförhandlingarna. Stämman leddes effektivt av Sven Salin, som omvaldes liksom de övriga ledamöterna. På dagordningen stod förslag till stadgeändring, § 3, dvs att årsmötet även skall utse två suppleanter. Medlemsavgiften höjs till 100 kronor från 1994. En verksamhetsplan för 1993 delades ut vid mötet. Den viktigaste nyheten där var kanske att den sedvanliga höstfesten utgår. *Red*

Frv Krister Svedberg, Oswald Pölluaed och Manfred Strickman. Krister och Manfred är spelmän i det estniska danslaget Kassari och Oswald är bördig från Rågö. De bjöd på underhållning i kaffepausen.

Rickul/Nuckö Hembygdsförening

Hembygdsföreningen höll årsmöte den 24 april. Intresset var mycket stort – närmare 400 personer hade sökt sig till SL-restaurangen i Blåsut.

Vid årsmötesförhandlingarna presenterade ordföranden Einar Hamberg det gångna årets arbete och förhoppningarna inför 1993 då föreningen skall arbeta mot följande mål:

- Stöd för ett korrekt förfarande vid återfäendet av vår gamla egendom.
- En pietetsfull utveckling av våra gamla hembygder
- Ett gott samarbete med bygdens bofasta befolkning
- En god grund för aktiviteterna under Minnesåret 1994
- Fler yngre medlemmar och stödmedlemmar bland anhöriga och bekanta

Omval ägde rum av ledamöter med ett års mandatperiod – ordföranden Einar Hamberg samt styrelseledamöterna Sven Boman, Bertil Nyman och Lenart Strömkvist.

Årsavgiften fastställdes till 100 kr. Dessutom beslöts en extra utdebitering om 100 kr 1994 för att täcka de ökade kostnader, som kan väntas under Minnesåret.

Vid mötet svarade en panel under Sture Koinbergs ledning på bebyggelsefrågor.

Som vanligt ställde Agneta Klitter upp med sitt uppskattade bokbord och lotter såldes. Rickulgruppen visade och sålde ägokartor. Allsång leddes av Inga Ekman till dragspel av Henrik Koinberg. En dansuppvisning hade ordnats genom Alrik Bomans försorg för att väcka intresse för en dansgrupp i föreningens regi. Kontakta Alrik om Du är intresserad!

Många är intresserade av Göte Brunbergs släktforskning. Ett möte den 9 okt i Blåsut kommer bli att ta upp ämnet. Kallelse kommer.

Många enskilda initiativ har tagits för att ge stöd till den bofasta befolkningen. Ett ex: Evey Engman har förmedlat 88 sjukhussängar från S:t Görans sjukhus till sjukhuset i Haapsalu.

För närvarande är tillgången på varor ganska god i Estland, men kontan-

ter saknas. Penninggåvor är välkomna för de pensionärer och barnfamiljer som bor i våra gamla byar. Föreningen förbereder en insamling.

Vår 500-de medlem kommer snart. Blir det Du eller någon som Du har intresserat? Medlem nr 500 kommer att bli särskilt uppmärksammas.

Föreningens postgiro är 55 68 81-1. Ange även Din härstammingsby på inbetalningskortet.

Per-Erik Fyhr
Informationskommittén

Nargö

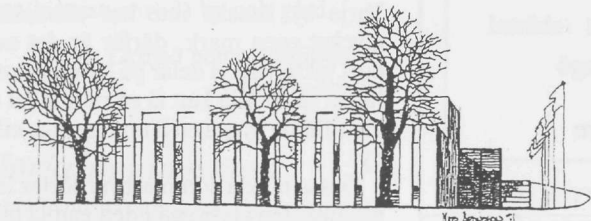
Äntligen börjar en kartläggning av miljöförstörelsen på Nargö.

Ekologiska Institutionen i Tartu tillsammans med Kulturgeografiska Institutionen vid Stockholms universitet börjar med provtagningar av jord, växter och vatten punktvis över hela ön.

Arbetet påbörjas den 3 juni 1993 och personalen kommer dessutom att på kartor markera var man observerar minor och andra sprängämnen eller kvarlämnade vapen.

Förhoppningsvis kan denna kartläggning ge oss säkrare besök på Nargö i framtiden.

Margit Rosen-Norlin

EIBOFOLKET ELLER ESTLANDS SVENSKAR

Utställning i
Utvandrarnas Hus i Växjö
juni - september
1993.

Vardagar 9-17,
lördagar 11-15, sön- och helgdagar 13-17.

Upptäck Estlands nya resmål!

EN UPPELVELSERIK 2-DAGARS KRYSSNING MED M/S BALTIC STAR
TILL ETT NYTT INTRESSANT RESMÅL, SAAREMAA, I ESTLAND

ÖSEL-KRYSSNING
Från 495:-

INKL. HJÄLPENSION OCH SIGHTSEEING. AVGÅNG TISDAG & LÖRDAG

ÅNEDIN
LINJEN

VASAGATAN 4 • 08-24 79 85 • ÖPPET 9-18

Midsommarkryssning 1994 för SOV:s medlemmar med M/S Baltic Star.

Vi planerar att arrangera en kryssning med M/S Baltic Star till Estlands gamla svenskbygder under tiden 19-27 juni 1994. Vi har inspirerats till detta av den mycket lyckade kryssningen till Ormsö med samma båt sommaren 1990. På mångas begäran undersöker vi nu möjligheterna att göra en ny kryssning men nu till fler svenskbygder. En annan bra anledning är vårt 50-årsfirande.

Preliminär resplan:

19 juni	Avresa från Stockholm söndag kväll
20 juni	Ankomst Tallinn måndag morgon. Vi besöker bl a Svenska kyrkan
21-22 juni	Besök på Nargö och Rågöarna och eventuellt Odensholm
23-24 juni	Rickul, Nuckö med omnejd inklusive midsommarfirande
25-26 juni	Besök på Ormsö. Eventuellt även på Dagö
26 juni	Avresa på kvällen från Estland
27 juni	Återkomst måndag morgon till Stockholm

Priset för hela kryssningen - helpension - tre måltider per dag - varierar mellan 4.000:- och 8.000:- per person beroende på hyttkategori. För att projektet skall gå ihop ekonomiskt krävs minst 330 deltagare. Vi vill därför först undersöka intresset för kryssningen innan vi fortsätter planeringen.

Du som är intresserad av att delta i midsommarkryssningen med Baltic Star 1994 skall skriva ett vykort och skicka till SOV:s expedition, Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm. Skriv på kortet "Intresserad av att delta i midsommarkryssningen 1994", antal personer, namn, adress och telefonnummer.

Vi återkommer snarast under hösten med detaljerade uppgifter om program, exakta priser för olika hyttkategorier etc och tar därefter emot anmälningarna.

Vi hyr hela båten och det är ett utomordentligt bra sätt att ordna logifrågan eftersom vi är där under midsommarveckan då många andra kommer för att återse sina hemtrakter. Diskutera med släkt och vänner och skicka oss snabbt en sommarhälsning på ett vykort - senast den 13 augusti.

SOV:s styrelse

Dagslägget maj 1993 – Ormsö

Ormsö står inför en omdaning som kommer att påverka dess framtid i oändad omfattning i modern tid. Den enorma förstörelse som fd Sovjetmakten har presterat under närmare 50 år har satt mycket djupa spår i Ormsös såväl materiella och andliga kulturella status. Det är i elfte timmen som vi fått möjlighet att delta och påverka Ormsös framtid. På Ormsö Hembygdsförening (OHF) och därtill hörande byalagssammanslutningar vilar ett stort ansvar att organisera och genomdriva lämpliga åtgärder för kulturens bevarande och att hjälpa den nuvarande folkspillran på ca 320 personer och att få något gjort.

OHF:s saneringsprogram för de närmaste åren kan innefattas i följande:

1. Inventering av byggnader och föremål samt intervjuer med personer som har något att berätta.
2. Bildande av byalagsgrupper (kan vara en stor by eller några smärre tillsammans). Dessa byalag *måste* kontakta alla fd bybor och informera om vad byalaget står för och vad som måste göras den närmaste tiden. Informationer ges fortlöpande.
3. Särskilt viktigt just nu är att byalagen väljer ut lämpliga markområden som ska planeras för en sommarby. Varje by kanske inte har tillräckligt mycket egen mark, därför är det oerhört viktigt att vi delar på lämpliga områden så att alla kan få en möjlighet att vid tillfälle bygga en lämplig stuga eller dyl.
4. Dessa tänkta sommarbyar förtar inte möjligheten att bygga i den gamla byn. Hustyp och storlek måste dock anpassas till befintlig bebyggelse inne i byn. "Sommarbyarna" planerar varje byalag med hjälp av expertis från OHF och kommunen.
5. Privata initiativ med att gå händelserna i förväg beträffande byggnader och andra större ingrepp i natur och miljö vill vi inte rekommendera. Kommunen har fått en skrivelse från OHF att inte utan OHF:s byalags medgivande bevilja mark eller bygglov utan att fd ägarnas intressen har hörts.
6. Solidaritet med alla de som inte själva kan driva sina intressen är en självklarhet från OHF:s sida. Ingen av oss bör gå före med egoistiska intressen för att skaffa sig fördelar före andra. Håll därför kontakt med byalagsrepresentanter om era planer och önskemål. Vi måste även vara ett föredöme för den bofasta befolkningen med allt vad vi företar oss. Det är kanske den viktigaste

och svåraste uppgiften att få en god kontakt med folket och fullt förtroende för vår sak.

6. Juridiska problem som uppstår måste vi centralt behandla på högsta ort för att få procedurfrågorna forcerade, en tänkt tid av 10–15 år, kanske mer, innan alla markfrågor har lösts är otänkbart från nu levande och på Ormsö föddas sida. Vi måste hitta en lösning som passar alla och som juridiskt sett kan accepteras. Tillfället är unikt för Ormsös, ja hela estlandssvenska områdets del. Denna fråga kräver en snabb lösning!

7. För att påskynda och underlätta Länsstyrelsen i Hapsals behandling av våra ansökningar kommer Olle Lindström och Greta Hamrén från OHF att gå igenom alla medlemmars handlingar och hjälpa till att få fram erforderligt underlag för en senare juridisk behandling av ansökningen.

Lars A Lindström

Betr Ormsöbornas mark

Granskningen av Ormsöbornas ansökningar att återfå gårdar och mark går av olika skäl trögt. Hembygdsföreningen har fått tillstånd att med eget folk hjälpa till med granskningen så att beslut kan tas snabbare. Vill du ha ditt ärende påskyndat – sätt då in 200 SEK på Pg 635 13 76-6, Ormsö hembygdsförening, helst före 7 juni. Ange på talongen: 1) sökandens namn och adress i Sverige. 2) Fastighetens (-ernas) nummer (kinnistusnr) 3) by och gård.

För Ormsö hembygdsförening
Olle Lindström

Klockringningskurs

Oskar Andreasson Utas har hållit kurs i "Treslagsringning" (ty. "Dreierschlag"). Kursen har hållits vid Svenskbyklockstapeln vid Roma kyrka och samlat en grupp deltagare. Treslagsringning var den typ av klockringning som användes av både tyskar och svenskar i Ukraina. Nu hålls traditionen i liv åtminstone bland svenskbyborna på Gotland.

Sverigekontakt

Riksföreningen Sverigekontakt har hållit årsstämma. I år ägde stämman rum i Visby på Gotland med ett drygt 60-tal närvarande deltagare. Söndagen den 16 maj stod Föreningen Svenskbyborna som värd för en traditionell svenskbymåltid – där bl a borsjtj ingick. Måltiden intogs på Svenskbygården i Roma, där deltagarna också kunde beundra Erik Schmidts imponerande målning föreställande de blivande svensbybornas avfärd från Dagö 1781.

ESTLANDS- SVENSKARNAS HEMBYGDSDAG

LÖRDAGEN DEN 28 AUGUSTI 1993 I SL-RESTAURANGEN
ENSKED, T-BANA BLÅSUT
PORTEN ÖPPNAS KL. 12.00
PROGRAMMET BÖRJAR KL. 13.00

UR PROGRAMMET:

Ain Sarv redogör för innehållet i de lagar som antagits av Estlands parlament och som reglerar våra rättigheter att återfå vår jord och våra gårdar eller få kompensation för dem – särskilt för öborna som tvångsförflyttats från Nargö, Rågöarna och Odensholm.

SOV:s ordförande Sven Salin berättar om planeringen för firandet av minnesåret 1994 – 50 år i Sverige.

Sång av Ain Sarv och den nya SONG-kören, musik och allsång.

Bokförsäljning, lotterier, kaffe och smörgås.

Vi vädjar om alla slags handarbeten eller andra gåvor till lotterivinster. Lämna dem i god tid till SOV:s exp, Vikingagatan 25. Behållningen går till firandet av estlandssvenskarnas minnesår 1994.

Inträde: 100:– kronor (inklusive kaffe och smörgås).

Hjärtligt välkomna
SOV:s STYRELSE

Uppmana nästa generation att gå med i SONG!

Du som har barn som tidigare inte intresserat sig nämnvärt för vårt ursprung och våra rötter skall tala om för dem att det finns en ungdomssektion inom Estlandssvenskarna. En grupp som har flera olika aktiviteter och mycket roligt tillsammans.

Kontakta Lena Enggrön-Söderlind 0176-133 46,

Agneta Klitter 08-642 95 95 eller

Ulla Landman 08-29 76 65

för en första introduktion och val av lämpligt tillfälle för ett deltagande. De lämnar gärna mer information om SONG's verksamhet.

Varför inte ge barn eller barnbarn ett medlemskap i present!

SVENSKA ODLINGENS NYA GENERATION

VI GRATULERAR

Pauline Stenberg 95 år

Pauline Stenberg, som är den äldsta i trion nedan fyller 95 år den 15 augusti medan Alfred Granberg och hans hustru Ida fyllde 90 förra året då bilden togs. Alla tre är från Rickul och bor nu på Fruängens servicehem strax söder om Stockholm och har det bra där. Alfred som är blind sedan några år sköter sig själv och hemmet exemplariskt, går långa promenader dagligen, hälsar på Ida och tar med henne hem en stund

då och då. Hon är annars på sjukavdelningen. Pauline gör också promenader de dagar vädret tillåter. Hon är så liten och nätt, som en liten docka, med sitt silkesvita hår.

Karin Dalström

född i Ölback, dotter till Ida och Alfred

Bilden ovan föreställer Ida och Alfred när de förlovade sig för snart 70 år sedan. De gick då första året på Birkas Folkhögskola.

Johan Nyberg 85 år

Den 6 april fyllde Johan Edvin Nyberg, som är bosatt i byn Kärrslätt på Ormsö, 85 år.

Johans öde fick vi alla ta del av, när han 1988 "upptäcktes" av Elisabeth Hedborg som en av de få ännu kvarvarande estlandssvenskarna av den gamla stammen.

Johan hade senare tillfälle besöka Sverige och knyta närmare kontakt främst med den del av sin familj, som lämnade Ormsö under kriget. Vi fick då både se och höra honom i TV och radio.

Från Sverige sändes senkomna gratulationer till Johan Nyberg från vänner och bekanta samt från Svenska Odlingens Vänner och Kustbon.

PS. Att Johan Nyberg inte automatiskt har kommit med i Kustbons "födelsedagslista" har sin orsak i att listan bygger på det register, som upprättades vid estlandssvenskarnas ankomst till Sverige under kriget.

Red.

Helvi Olsson 50 år

I somras när vi just hade återsett Spithamn tillsammans med andra Spithamnbor träffade vi av en ren tillfällighet vår gemensamma guddotter Helvi som föddes 1943 i Spithamn. Hennes föräldrar heter Astrid och Hjalmar Hallman och flydde i maj samma år med sin då 2 månader gamla dotter i en liten fiskebåt till Sverige. Numera är Helvis liv sammansmitt med guldsmeden Ingemar Olsson och de bor i Småland. Därför var det länge sedan vi träffades, men innan vi skiljdes åt vid ankomsten till Stockholm bestämde vi att Helvis 50-årsdag den 25 mars skulle vara en utmärkt anledning för oss att göra en vårtflykt till Vetlanda.

Gudmödrarna Hill Andersson, född Hilma Österman och Mery Klitter, född Elmére Söderholm.

Estlandsbyggd lättnonterad knuttimrad friggebod 3,4 × 2,75 m

Byggsats med alla detaljer tillsågade. Väggar 32 mm hyvlad spontad plank, färdigknutade. Dörr 90×190. Spröjsat fönster 90×100. Träggolv av furu. Takpapp ingår.

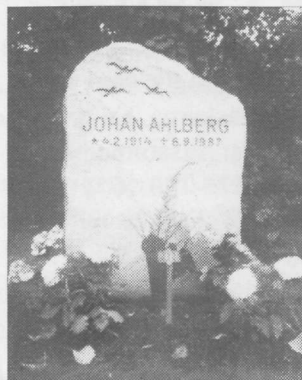
PRIS: 11.500:– inkl moms

I NORDGREN

Åsgärdevägen 99, 122 49 Enskede, Tel: 08-659 09 45, 0173-381 53.

När det gäller gravvårdar och fackmässigt gravvårdsarbete av alla slag kan Ni med förtroende vända Er till

BILDHUGGARE H. RAUDSEPP

Måndagsvägen 44 Farsta. Tel: 08-94 21 77.

Ring och hör våra priser!

Rengöring och förgyllning av äldre gravvårdar. Reducerade priser för pensionärer.

BOKANMÄLAN

Föreningen *Natur och Samhälle i Norden* är en politisk obunden, ideell förening, som vill samla allsidiga studier av natur och samhälle, framförallt i nordliga trakter.

I slutet av 1980-talet framträdde Estland ur anonymitetens skuggor som en nation med värdighet och självkänsla, angelägen att få kontakt med yttervärlden. Kort tid därefter utgavs skriften *Natur och Samhälle i Estland* med Anders Schaerström och Eerik Sergio som redaktörer. Skriften ger på 117 sidor en allsidig presentation av Estland genom tiderna. Sålunda behandlas landet i sin helhet, dess natur, förhistoria, befolkning och språkhistoria. Likaså har det getts utrymme för konst, religion, miljö-, hälso- och naturvård m m. Estlandssvenskarna förr och nu har fått ett särskilt kapitel, skrivet av Jörgen Hedman. Boken innehåller också en miniparlör, lämplig att ha med sig på resan för den som inte kan estniska.

Beställning av skriften kan göras genom insättning av 90 kronor – som är bokens pris inklusive porto – på Eerik Sergos postgirokonto nr 638 82 09-6.

Thomas Lorentz

ETT 60-ÅRSMINNE

I ett fax från Hapsal berättar Vive Kari att Samfundet för Estlandssvensk Kultur kommer att högtidlighålla 60-årsdagen av den första (och enda) estlandssvenska sångfestivalen, som gick av stapeln år 1933, med följande arrangemang, som utgör deras "lilla sångfestival".

FREDAGEN DEN 2 JULI 1993

- Kl. 17.00 musikgudstjänst i domkyrkan i Hapsal.
- Senare under kvällen sällskaplig samvaro med lättare musikerhållning på "Svenska Torget" eller någonstans inomhus om inte vädret skulle vara vackert.

Samfundet önskar alla välkomna att fira denna dag!

Kustbon förväntar sig ett referat om firandet till nästa nummer.

Red.

Riksföreningen Sverigekontakt

- * arbetar sedan 1908 med att bevara svenskt språk och svensk kultur bland utlandssvenskar och deras ättlingar.
- * förmedlar bokbeställningar och skickar böckerna portofritt.
- * förmedlar tidningsprenumerationer och ger viss rabatt.
- * stöder de utlandssvenska skolorna.
- * bedriver emigrationsforskning och samlar handlingar som belyser utlandssvenskarnas liv nu och tidigare.
- * ger ut tidskriften Sverigekontakt 4 gånger om året.

Genom att bli provmedlem kan du gratis prova vår tidskrift under ett år.

Kontakta vår expedition på Dicksonsgatan 6. Postadress: Box 53066, S-400 14 Göteborg.

Tel: 031-18 00 62. Telefax: 031-20 99 02.

Sverigekontakt

LITET BIDRAG ÄR OCKSÅ VÄLKOMMET!

Ett fint alternativ till blommor är en penninggåva till vår kultur-förening.

Ansvar för att rädda och bevara estlandssvenskarnas arv åt nya släktled, undan glömskan, är ett arbete som inte får avstanna.

Angående större donationer eller testamenten kontakta Sven Salin, Bertil Westerman eller Elmar Nyman.

SOV:s postgiro 35 13 11-6

FAMILJENYTT

FÖDDA

Cecilia fick en syster
Nacka BB den 24 februari 1993
Maria Spårin
Kurt Tammgren

Välkommen HAMPUS
Madeleines lillebror
Anette och Mikael
Hammerman
Linköping, 26 april 1993

DÖDA

Agneta Adele Widén, född Hammerman den 19 maj 1918 på Ormsö avled den 28 december 1992 på Gotland Rätelse

Elfride Johanna Nilsson, född Grönlund den 10 september 1910 på Rågö avled i slutet av januari

Johan Nyman, född den 7 juli 1901 på Ormsö avled den 10 februari 1993 i Nacka

Henning Öman, född den 17 juli 1934 på Ormsö avled den 30 mars i Stockholm

Vår käre

Alexander Tegelberg

* 6 december 1896 i Rickul
† 5 april 1993 i Stockholm

HENRY och BIRGITTA
OLOF och ULLA-BRITT
Barnbarn och barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Sov i ro där björkar susa
Sov i ro där tallar stå
Sov i ro där sol så fager
Blickar ner från
himmel blå*

Vår älskade Mamma
Mormor, Farmor o Svärmor

Edita Mickelsson född Westerberg

* 11 juli 1918 i Rickul
† 6 mars 1993 i Sollentuna

INGER och THOMAS
ÅKE och GÖREL
Barnbarn
Släkt och vänner

*Ditt hjärta som klappat
så varmt för de Dina
och ögon som vakat
och strålat så ömt
har stannat och
slocknat till sorg för
oss alla
Men vad Du oss gjort
skall aldrig bli glömt*

Joh. 3:16

Vår käre

Axel Lilja

* 15 april 1915
har idag lämnat oss
i stor sorg och saknad

Strängnäs
den 10 januari 1993

Johannes m. familj
Ingrid
Ingeborg, Maria

Vår kära Mor
Mormor och Farmor

Lisette Westerholm

* 28 augusti 1902
har i dag lämnat oss i
djup sorg och saknad.
Österbyn 9 april 1993

AGNES
META
EINAR och AINA
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Barnbarnsbarnbarn

*Tack lilla Mor för åren
som gått
Tack för all kärlek och
omsorg vi fått
Tack för all ömhet och
vänlighet stor
Tack för allt vår älskade
Mor.*

Vår kära mor, svärmor
mormor och farmor

Maria Espling född Rosenberg

* 31 december 1905
på Lilla Rågö
har lämnat oss, släkt och vänner
i sorg och saknad.

Skeppsmyra den 3 mars 1993.

ALICE och REINHOLD
EDGAR och RAILI
HANS och ANN-SOFI
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Du kämpat så tåligt
och länge
Ditt hjärta för alla haft tid
Din hjälpande hand har
nu domnat
Vi önska dig vila i frid.*

Vår kära

Agneta Stahl

* 23 juni 1909 på Ormsö
† 26 januari 1993

SYSKONBARN
Övrig släkt och vänner

*Jag är uppståndelsen
och livet.
Den som tror på mig
skall leva om
han än dör.*

Joh. 11:25

Vår kära

Ulla-Britt Roosman

* 28 juli 1949
har hastigt lämnat oss
i stor sorg och saknad.
Habo den 26 december 1992.

Roland
Magnus och Maria
Richard och Veronica
Petra
Frida
Astrid
Släkt och vänner

*Din tid på jorden blev kort
Du rycktes hastigt från
oss bort
Välsignat vare Ditt ljusa
minne
För alltid minnas vi
Ditt ädla sinne.*

Vår käre

Voldemar Borrman

* 10 juli 1915
har i dag lämnat oss
Huddinge 26 april 1993

IRENE
Barn och barnbarn
Syskon
Släktens vänner

Robert Ambros, född den 15 december 1905 på Nuckö avled den 4 april 1993 i Stockholm

Johan Nordsten, född den 15 december 1905 på Ormsö avled den 14 april 1993 i Stockholm

Albert Edvard Dykström, född den 12 juli 1937 på Runö avled den 20 april 1993 i Stockholm

Maria Ahlström, född den 13 november 1907 på Ormsö avled våren 1993

Ida Johanna Kjellén, född Massalin den 30 augusti 1918, Ormsö
Agneta Toomingas, född Öman den 2 september 1918, Ormsö. Bosatt i Hapsal

Voldemar Ahlberg, född den 10 september 1918, Rickul

Emil Häggblom, född den 12 september 1918, Ormsö

Anders Nordbäck, född den 13 september 1918, Ormsö

Herman Kabe Rosen, född den 17 september 1918, Reval

➤ BEMÄRKESEDAGAR ◀

3:e KVARTALET 1993

96 ÅR

Kristof Österman, född den 16 juli 1897, Nuckö

95 ÅR

Pauline Stenberg, född Blomberg den 15 augusti 1898, Rickul

94 ÅR

Sofia Treiberg, född den 15 augusti 1899, Rickul

Gertrud Lindström, född Appelblom den 26 augusti 1899, Ormsö

93 ÅR

Olga Blomberg, född Koinberg den 14 augusti 1900, Rickul

Hilda Loorand-Vestersten, född Fabel den 3 september 1900, Reval

Johanna Aman, född den 22 september 1900, Nuckö

92 ÅR

Martha Grönberg, född Boman den 27 juli 1901, Nuckö

91 ÅR

Ida Granberg, född Klippberg den 13 augusti 1902, Rickul

90 ÅR

Lars Svedberg, född den 25 juli 1903, Ormsö

Alide Antsvee, född Stubender den 29 juli 1903, Nuckö

Herman Nyman, född den 15 augusti 1903, Nuckö

Lars Appelblom, född den 3 september 1903, Ormsö

Olga Borrman, född Tegelberg den 25 september 1903, Rickul

Agneta Enkel, född Sjöström den 29 september 1903, Ormsö

Berit Aman, född Adler den 30 september 1903, Hapsal

85 ÅR

Helmi Sandvik, född Voksepp den 4 maj 1908, Vippal

Rosette Vesterholm, född den 10 augusti 1908, Rickul

Kristina Grönberg, född den 16 augusti 1908, Hapsal

Alexander Hamberg, född den 28 augusti 1908, Rickul

Johan Engström, född den 11 september 1908, Ormsö

Magda Söödor, född Bachman den 16 september 1908, Reval

80 ÅR

Magda Mercedes Amberman, född Proos den 19 juli 1913, Nuckö

Alma Johanna Sjölund, född Tilgar den 29 juli 1913, Dorpat

Marta Olsson, född Nilsson den 3 augusti 1913, Rickul

Laine Brun, född Pedajas den 8 augusti 1913, Dorpat

Maria Feraeus, född Sjöström den 11 augusti 1913, Ormsö

Katarina Grundsten, född Holm den 11 augusti 1913, Ormsö

Salme Liiver, född Valp den 28 augusti 1913, Vippal

Irene Jürgensman, född Koinberg den 16 september 1913, Nuckö

Helene Blomberg, född Pelmas den 18 september 1913, Rickul

Leontine Klingberg, född Treiberg den 22 september 1913, Rickul

Elfrida Liljeros, född Grundsten den 27 september 1913, Ormsö

Johannes Frithjof Hallman, född den 27 september 1913, Fellin

75 ÅR

Alma Vesterblom-Eriksson, född Zeisig den 4 juli 1918, Nuckö

Harald Johan Luther, född den 10 juli 1918, Nargö-Neve-Hapsal

Hans Kannel, född den 15 juli 1918, Hapsal

Alide Vesterman, född Pesla den 16 juli 1918, Narva/Rickul

Eveline Vahur, född Jaanberg den 23 juli 1918, Vippal

Gertrud Sjöman, född Beckman den 24 juli 1918, Ormsö

Hans Selin, född den 25 juli 1918, Ormsö

Johan Fagerros, född den 3 augusti 1918, Ormsö

Elfrida Margareta Mihlberg, född Söderholm den 19 augusti 1918, Nuckö

70 ÅR

Agneta Aline Sjöman, född den 4 juli 1923, Ormsö

Maria Liljebäck, född Grönman den 7 juli 1923, Ormsö

Alma Omvik, född Brun den 8 juli 1923, Nuckö

Hugo Rant, född den 8 juli 1923, Nuckö

Elof Ragnar Besterman, född den 17 juli 1923, Rickul

Lars Hjalmar Karlström, född den 18 juli 1923, Nuckö

Ilse Westlin, född Stahlman den 21 juli 1923, Nuckö

Valentin Greisman, född den 22 juli 1923, Nuckö

Agneta Lilja, född Broman den 23 juli 1923, Ormsö

Maria Sjögren, född Öman den 3 augusti 1923, Ormsö

Elfrida Treiberg, född Ahlkvist den 3 augusti 1923, Ormsö

Henrik Berensson, född den 4 augusti 1923, Runö

Edit Maria Ambrosen, född den 6 augusti 1923, Reval

Ester Maria Weesar, född Ahlström den 13 augusti 1923, Ormsö

Ingrid Helene Strandsten, född Stahl den 15 augusti 1923, Rickul

Astrid Hallman, född Österman den 19 augusti 1923, Rickul

Mildred Johansson, född Klippberg den 29 augusti 1923, Rickul

Artur Edvin Lundström, född den 31 augusti 1923, Ormsö

Alice Jöers, född den 3 september 1923, Nuckö

Elof Ulrich Greisman, född den 4 september 1923, Nuckö

Elmar Ingvald Söderholm, född den 5 september 1923, Rickul

Sigrid Irene Zetterman, född Ekman den 5 september 1923, Rickul

Anders Hjalmar Alström, född den 7 september 1923, Ormsö

Koidula Lilly Joala, född den 7 september 1923, Reval

Melita Ingeborg Hamberg, född Okerman den 10 september 1923, Rickul

Ottilia Sigrid Aurora Kolstad, född Gjärdman den 10 september 1923, Nuckö

Trevlig sommar!

Astrid Nyberg, född Koppelman den 10 september 1923, Vippal
Ingeborg Marie Nilsson, född Westerman den 10 september 1923, Rickul
Dagmar Kesküla, född Leemet den 11 september 1923, Reval
Helena Strömberg, född Malm den 11 september 1923, Runö
Karl Tammik, född den 11 september 1923, Nargö
Agnes Elfride Vikman, född den 12 september 1923, Nuckö
Elvira Kärras, född Schönberg den 22 september 1923, Rickul
Evald Pella, född den 22 september 1923, Korkis (Canada)
Lennart Sigfrid Schönberg, född den 23 september 1923, Rickul
Oskar Vaksam, född den 25 september 1923, Ormsö
Manfred Bombas, född den 26 september 1923, Nuckö
Alexander Herbert Stahl, född den 27 september 1923, Stora Rågö
Manfred Vesterblom, född den 27 september 1923, Odensholm
Katarina Jonsson, född Ahlström den 29 september 1923, Ormsö

65 ÅR

Sylvia Elin Dyrberg, född Talback den 1 juli 1928, Nuckö
Selma Hildeby, född Timmerman den 3 juli 1928, Nuckö
Ivar Ingemar Stenberg, född den 5 juli 1928, Rickul
Signe Björkman, född Heyman den 9 juli 1928, Rickul
Oskar Sydman, född den 10 juli 1928, Rågöarna
Aline Storholm, född den 16 juli 1928, Ormsö
Salme Vikman, född den 19 juli 1928, Nuckö
Evald M. Alrik Engman, född den 25 juli 1928, Nuckö
Karin Edita Andersson, född Strömkvist den 25 juli 1928, Rickul
Alma Maria Fält, född den 26 juli 1928, Ormsö
Alida Andersin, född den 31 juli 1928, Ormsö
Bo Olof Svahn, född den 2 augusti 1928, Ormsö
Gothard Barman, född den 10 augusti 1928, Nuckö
Brita Ingrid Söderberg, född Schönberg den 11 augusti 1928, Rickul
Ivar Viking Fagerlund, född den 14 augusti 1928, Runö
Astrid Näsström, född Sekobon den 16 augusti 1928, Nuckö
Gunnar Fridolf Klingberg, född den 21 augusti 1928, Rågöarna

Sanfrid Thomsson, född den 25 augusti 1928, Nuckö
Sven Algot Beckman, född den 27 augusti 1928, Nuckö
Berta Sigrid Ernström, född Seeman den 2 september 1928, Nuckö
Ingrid Johansson, född Blomberg den 7 september 1928, Rickul
Erik August Lemberg, född den 12 september 1928, Nuckö
Elna Engman, född den 15 september 1928, Nuckö
Lembit Edvard Pihlberg, född den 17 september 1928, Reval
Alfred Kungla, född den 18 september 1928, Neve
Liljan Ternestin, född den 20 september 1928, Helsingfors
Katarina Edla Pettersson, född Appelblom den 22 september 1928, Ormsö
Axel Erling Förberg, född den 25 september 1928, Ormsö
Ellen Nyström, född Hallman den 25 september 1928, Nuckö
Erik Edvin Ahlström, född den 30 september 1928, Ormsö

60 ÅR

Salme Granberg, född den 4 juli 1933, Nuckö
Hilda Ingeborg Hederén, född Stenros den 10 juli 1933, Ormsö
Emil Koinberg, född den 12 juli 1933, Rickul
Joel Tärback, född den 13 juli 1933, Reval
Nils Alexander Pellmas, född den 14 juli 1933, Rickul
Hilda Ingrid Lindkvist, född Söderkvist den 22 juli 1933, Ormsö
Ida Elin Ahlblom, född den 25 juli 1933, Ormsö
Sanfrid Ambros, född den 25 juli 1933, Nuckö
Erling Treiberg, född den 27 juli 1933, Rickul
Karin Margot Söderholm, född den 5 augusti 1933, Nuckö
Erhard Lennart Lindman, född den 18 augusti 1933, Rågö
Sven Mathias Borrman, född den 22 augusti 1933, Rickul
Elin Maria Sjöström, född den 23 augusti 1933, Nuckö
Gloria Åkerblad, född den 25 augusti 1933, Rickul
Paulina Berkman, född den 26 augusti 1933, Nuckö
Olof Bergman, född den 30 augusti 1933, Nuckö
Ilse Lisette Antsvee, född den 31 augusti 1933, Nuckö
Sture Olof Stahl, född den 1 september 1933, Rickul

Rolf Schönberg, född den 4 september 1933, Rickul
Kalju Sirel, född den 6 september 1933, Nargö
Öilme Luks, född den 11 september 1933, Rickul
Evert Aldor Söderholm, född den 21 september 1933, Fellin
Ulf Henry Neivelt, född den 21 september 1933, Reval
Ingrid Ingeborg Hellman, född Zeisig den 22 september 1933, Nuckö
Gerhard Alfred Schönberg, född den 24 september 1933, Rickul
Herman Heldring, född den 25 september 1933, Rickul
Evald Birger Fällman, född den 29 september 1933, Ormsö

50 ÅR

Doris Marianne Treiberg, född den 2 juli 1943, Rickul
Gunnar Alfons Grenfeldt, född den 3 juli 1943, Helsingfors
Inga Gunhild Kyrkslätt, född den 15 juli 1943, Ormsö
Algot Schönberg, född den 20 juli 1943, Nuckö
Ingvar Sven Thomson, född den 30 juli 1943, Ormsö
Klas Bergman, född den 9 augusti 1943, Nuckö
Sylvia-Ingegärd R Emmelman, född den 19 augusti 1943, Ormsö
Udo Einberg, född den 21 augusti 1943, Nuckö
Ulo Mathiesen, född den 26 augusti 1943, Nuckö
Ann-Mari Lindström, född den 29 augusti 1943, Rickul
Helgi Eve Suurvee (Johansson), född den 29 augusti 1943, Reval
Elsa Signe Öman, född den 1 september 1943, Ormsö
Erik Ahlström, född den 8 september 1943, Ormsö
Inga Iris Stenros, född den 8 september 1943, Ormsö
Asta Margareta Pajus, född den 10 september 1943, Nuckö
Åke Hugo Rosen, född den 15 september 1943, Reval
Sten Alvar Vesterblom, född den 15 september 1943, Reval
Sören Pettersson, född den 22 september 1943, Älvsjö
Kristina Lindström, född den 23 september 1943, Stockholm
Evi Ingegärd Andersin, född den 26 september 1943, Ormsö
Matti Lebbin, född den 29 september 1943, Hapsal
Nils Sandsten, född den 29 september 1943, Rickul